

ATAD

Makale Türü: Çeviri
Geliş Tarihi: 26.08.2023
Kabul Tarihi: 14.06.2024

Article Type: Translation article
Submitted: 26.05.2023
Accepted: 14.06.2024

<https://doi.org/10.56448/ataddergi.1350465>

Yvette Talhamy**

Çev: Celal Öney***

19. YÜZYILDA SURIYE'DEKİ NUSAYRİLER (ARAP ALEVİLERİ) ARASINDA AMERİKAN PROTETAN MİSYONERLİK FAALİYETLERİ*

Özet:19. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu'nun misyonerlik faaliyetlerine yoğun bir şekilde maruz kaldığı bir dönemdir. 1839 Tanzimat Fermanı (Gülhane Hatt-ı Şerifi) ve 1856 Islahat Fermanı süreçlerinde Hristiyanlığın hemen her mezhebine mensup misyoner örgütler, faaliyetlerini eğitim ve sağlık alanında çeşitlendirerek İmparatorluğun nerdeyse her bölgesine yayılmaya çalıştılar. Bu misyoner örgütler içerisinde en aktif olanları çoğunlukla Amerika kökenli Protestanlığı yaymayı hedefleyen örgütlerdi. Başlangıçta İmparatorluğun Müslüman ve Yahudi nüfusunu Protestanlığa kazandırmayı amaçlayan

** Yvette Talhamy, Hayfa Üniversitesi Orta Doğu Çalışmaları Bölümü'nde üç yıl boyunca öğretim üyesi olarak görev yapmıştır. British Journal of Middle Eastern Studies, Middle Eastern Studies ve Chronos History Journal'da yayınlanmış makaleleri bulunmaktadır.

*** Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, c.oney@alparslan.edu.tr, Orcid: 0000-0001-5034-5056

* Makalenin orijinal künyesi: Yvette Talhamy, "American Protestant Missionary Activity among the Nusayris (Alawis) in Syria in the Nineteenth Century", *Middle Eastern Studies*, Volume 47, 2011 - Issue 2, s. 215-236. <https://doi.org/10.1080/00263206.2011.540380>

19. Yüzyılda Suriye'deki Nusayriler (Arap Alevileri) Arasında Amerikan Protestan Misyonerlik Faaliyetleri

Amerikalı misyonerler, başarısız olunca hedef kitlelerini başta Osmanlının çoğunlukla Doğu Hristiyanlığına mensup milletlerinden sonrasında ise Osmanlının Sünni Müslüman grup içerisinde kabul ettiği ama Heteredoks olarak bilinen Nusayriler gibi topluluklar arasından seçmeye çalıştılar. Bu makalede Amerikan Protestan misyonerlik faaliyetlerinin Osmanlı'nın Bilad-ı Şam olarak isimlendirdiği Büyük Suriye'nin çoğunlukla Akdeniz kıyı şeridinde yaşamakta olan Nusayriler arasında başlama süreci incelenecektir. Bu süreçte, Amerikalı misyonerlerin neden bu grubu hedeflediğini, bu grubu Protestanlıkla müjdelemek için nasıl bir strateji izlediğini ve neden bu grup içerisinde başarı gösteremedikleri sorularına cevap aranacaktır. Diğer taraftan Osmanlı yönetim erkinin Nusayrilerin hem misyonerlik faaliyetleri ile hem de Batılı devletlerin müdahaleleri ile Osmanlıdan kopartılmasını engellemek için izlediği strateji üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Suriye, Nusayriler, Osmanlı İmparatorluğu, Amerika, Protestanlık, Misyonerlik

Protestant Missionary Activity among the Nusayris (Alawis) in Syria in the Nineteenth Century

Abstract: The 19th century was a period of intense missionary activity in the Ottoman Empire. During the 1839 Tanzimat Edict (Gülhane Hatt-ı Şerifi) and the 1856 Reform Edict, missionary organizations belonging to almost every denomination of Christianity diversified their activities in the fields of education and health and tried to spread to almost every region of the Empire. The most active of these missionary organizations were mostly American-based organizations aiming to spread Protestantism. Initially aiming to convert the Empire's Muslim and Jewish populations to Protestantism, the American missionaries were unsuccessful in this endeavor, and so they tried to target the Ottoman Empire's predominantly Eastern Christian nations, and then communities that the Ottoman Empire considered to be Sunni Muslims, such as the Nusayris, who were known as Heterodox. This article examines the beginning of American Protestant missionary activities among the Alawites, who lived mostly on the Mediterranean coastline of Greater Syria, which the Ottomans called Bilad-ı Şam. In this process, answers will be sought to the

questions of why American missionaries targeted this group, what kind of strategy they followed to evangelize this group, and why they failed to succeed within this group. On the other hand, the strategy pursued by the Ottoman administration to prevent the separation of the Alawites from the Ottoman Empire, both through missionary activities and the interventions of Western states, will be elaborated in detail.

Keywords: Syria, Alawites, Ottoman Empire, America, Protestantism, Missionary

Giriş

Batı ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkileri resmileştirmeye y6nelik ilk adımlar, 1535 yılında Sultan Suleyman'ın (1520-66) Fransa'ya kapit6lasyonlar vermesiyle atıldı ve bu kapit6lasyonlara g6re Fransızlar, Osmanlı İmparatorluğu'nda 6nemli ticari ayrıcalıklar elde etti. 1580'de İngiltere'ye de resmi kapit6lasyonlar verildi ve Babıalı'ye İngiltere'nin ilk b6y6kelçisi atandı. Bu kapit6lasyonlar, yabancıların Osmanlı İmparatorluğu topraklarında kalmasını kolaylaştırmış ve hatta başkalarını hac veya ticaret i7in bu topraklardan ge7meye teşvik etmiřtir¹. Buna rağmen, bu yıllarda b6lgeden sadece birkaç Avrupalı ge7miştir; bunlar da 7oğunlukla diplomatlar, t6ccarlar, Babıalı'de 7alışan uzmanlar ya da meraklı gezginlerdir. Osmanlı İmparatorluğu zayıfladık7a, farklı b6lgelerdeki yabancı varlığı daha yoğun hale geldi ve ticaretten daha fazlasını i7erdi. Batılı G67ler² 76kmekte olan İmparatorluktaki siyasi 7ıkarlarını ilerletmek istiyorlardı ve bunu yerel dini azınlıklarla ilişkilerini g67lendirerek ve nihayetinde onların koruyucusu haline gelerek dini alan 6zerinden yapmaya 7alıştılar. 1774 yılında Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında imzalanan K677k Kaynarca Antlaşması, Ruslara, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Rum Ortodoks Hıristiyan milletin'in işlerine karışma hakkı veriyordu. Bu hak aynı zamanda Rusya'ya İmparatorluğun i7 meselelerine karışma fırsatı da veriyordu. Rusya'nın m6dahalesi, Batı'nın Yakın Doğu'ya ya da Levant'a aktif m6dahalesinin başlangıcıydı ki bu m6dahalenin sadece dini alanda kalması gerekiyordu. B6ylelikle b6lgeyi y6netmek isteyen 7eşitli Batılı

¹ Zeine N. Zeine, *The Emergence of Arab Nationalism* (New York: Caravan Books, 1973), s.21.

² Başta İngiltere, Fransa ve Rusya.

19. Yüzyılda Suriye'deki Nusayriler (Arap Alevileri) Arasında Amerikan Protestan Misyonerlik Faaliyetleri

devletlerin konsolosları, yerel dini azınlıklar tarafından talep edilmesi durumunda bölgedeki haidelere geniş çapta müdahale etmekte tereddüt etmediler.

Bölge, özellikle de Kutsal Topraklar, çeşitli misyonerlerin ilgisini çekmiş olsa da, bu yıllarda Levant diye isimlendirilen Yakın Doğu'daki misyonerlik faaliyetleri sınırlıydı. Bölgeye ilk Protestanlar on altıncı yüzyılda gelmiş ve Cizvitler on yedinci yüzyılın başlarında bölgede Lazarist misyonunu kurmuş olsa da Osmanlı İmparatorluğu'ndaki misyonerlik faaliyetleri on dokuzuncu yüzyıla kadar zirveye ulaşmamıştır.

Bu çalışmanın amacı, Suriye'deki Amerikan Protestan misyonerlik faaliyetlerine, özellikle de yirminci yüzyıla kadar yerel halk ve Batılılar tarafından Nusayriler olarak bilinen Arap Alevileri arasındaki faaliyetlerine odaklanmaktır. Diğer misyonerler Suriye'nin her yerinde çalışmış olsalar da Nusayriler arasında sadece birkaç kişi çalışmış ve bunlar da çoğunlukla Amerikalı Protestan misyonerlerdi. Bu çalışma, Nusayriler arasındaki Protestan misyonerlik faaliyetlerinin amaçlarını, yöntemlerini ve sonuçlarını inceleyecektir. Ayrıca çalışmada Amerikalı misyonerlerin Nusayri bölgelerindeki varlıklarının ve çalışmalarının Osmanlı yetkilileri ve Osmanlı yönetici elitinin Nusayrilerle olan ilişkileri üstündeki etkisi ele alınacaktır.

On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllar boyunca Fransız, İngiliz, Amerikan, Rus ve Prusyalı misyonerler Yakın Doğu'ya, özellikle de Kutsal Topraklar, Suriye ve Lübnan'a yoğun bir ilgi gösterdiler. Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi, ekonomik ve askeri durumunun kötüleşmesi bu misyonerlerin varlığını daha da yoğunlaştırdı. Hatta bazı misyonerler kendi ülkelerinin ajanları olarak kabul edilmiş ve çalışmalarının ve yerel halkla ilişkilerinin yanı sıra Osmanlı İmparatorluğu'nun iç siyasi durumunu ve yerel halkın, özellikle de dini azınlıkların Osmanlılara ve Batılı güçlere karşı duygularını anlatan raporlar gönderdiler. On dokuzuncu yüzyılda bölgeye gelen misyonerler arasında Büyük Britanya, Almanya, İskoçya, İrlanda ve Amerika Birleşik Devletleri'nden gelen Protestan misyonerler de vardı. American Board of Commissioners for Foreign Missions (ABCFM) adlı misyoner kurul tarafından desteklenen Amerikalı Protestan misyonerler, ana amaçlarından biri "misyonerleri destekleyerek ve Kutsal Yazılar (Holy Scriptures)'ın bilgisini kullanarak Protestanlığı putperest topraklarda yaymak" olan kurul (ABCFM)'un "Yasa ve Yönetmelikleri (Laws

(ATAD)

and Regulations)” uyarınca Hıristiyanlığın Suriye’deki çalışma potansiyelini keşfeden ilk kiřilerdi³.

Amerikalı misyonerler Kutsal Topraklara ilk olarak 1818/19 sonlarında “Filistin Misyonu (Palestine Mission)” adı verilen bir misyonla geldiler. Birkaç yıl sonra, yerel halka Protestan dinini öğretmek ve Müslümanları evanjelize etmek amacıyla “Suriye Misyonu” çalışmalarına başladı 1825 yılına gelindiğinde misyonerlerin Osmanlı İmparatorluğu’nda biri Malta’da diğerı Beyrut’ta olmak üzere iki köklü istasyonu vardı. Yukarıda da belirtildiği gibi, misyonerler faaliyetlerine vaaz vererek ve broşur dağıtarak başladılar, ancak hem Hıristiyanlar hem de Müslümanlar arasında başarısız oldular. Protestan misyonerler vaaz verme tarzlarıyla yerli kilise ve mezhepleri kişkırtmış, bu da misyonerlerin asıl amacının kendi cemaat üyelerini Protestan yapmak olduğunu anlayan yerel dini liderlerin öfkesini uyandırdı⁴. Bu misyonerlere yönelik saldırıları, yerel kiliseleri kişkırtmayı bıraktıklarında azaldı. Misyonerler Müslümanlar arasında da başarısız oldular nk Osmanlı İmparatorluğu’nda Müslümanlar arasında Hıristiyan misyonerlik çalışmaları yasadışı idi. Isaac Bird ve George Whiting adlı Amerikalı iki Protestan misyoner tarafından kaleme alınan ortak bir mektuba göre bu hususta aşağıdaki ifade yer almıştı:

Arapça Kutsal Kitap stoğumuz, üzülerek söylüyoruz ki, elimizde satılmadan duruyor, geldiğimizden beri bunlara hiç talep olmadı. Birkaç kopyasını dağıttık; sadece gerçekten okumak isteyenlere vermeyi bir kural haline getirdik. Okumak için özel bir istek olmadığında, bu ülkede bol miktarda İncil dağıtmanın çok az yarar ve çok fazla zarar getirdiğine dair kanıtlarımız var⁵.

Bu nedenle misyonerler kendilerini yasal ve mümkün olanla sınırlandırmak zorundaydılar⁶. Beyrut’ta ilk Amerikan misyoner okulunun açıldığı 1820’li yılların ortalarından sonra, misyonerlerin yerel toplumla aralarındaki engelleri tam anlamıyla açmaları mümkün hale geldi. Okullar açarak ve sübvanse ederek

³ R. Anderson, *Memorial Volume of the First Fifty Years of the American Board of Commissioners for Foreign Missions* (Boston: The Board, 1863), s.77.

⁴ A.L. Tibawi, *American Interests in Syria 1800–1901* (Oxford: Clarendon Press, 1966), s.40.

⁵ K. Salibi and Y. Houry, *The Missionary Herald: Reports from Ottoman Syria 1819–1870* (Amman: Royal Institute for Inter-Faith Studies, 1995), Vol.2, s.292.

⁶ A.L. Tibawi, *A Modern History of Syria Including Lebanon and Palestine* (New York: Macmillan, 1969), s.59.

19. Yüzyılda Suriye'deki Nusayriler (Arap Alevileri) Arasında Amerikan Protestan Misyonerlik Faaliyetleri

Suriye'de gelecekteki Amerikan misyonerlik faaliyetlerinin temellerini attılar⁷. Amerikalı misyonerler bu nedenle stratejilerini gözden geçirdiler ve yerli bir Suriye Protestanlığı yaratmanın bir yolu olarak çabalarını eğitim üzerinde yoğunlaştırmaya karar verdiler⁸. O dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nda kamusal bir eğitim sistemi yoktu, ancak bazı cemaat veya mezhep okulları vardı⁹. Yerli Müslümanlar okuma yazmayı çoğunlukla Kur-an¹⁰ öğretilen Küttab'da öğrenebilirken, Hristiyanlar ve Yahudiler de kendi millet okullarına gidiyordu. Misyonerlerin eğitim faaliyetleri üzerine yazan James Barton'a göre, misyonerler okullar kurarak birkaç hedefe ulaşabileceklerini fark ettiler:

- İnsanlara, çocukları aracılığıyla bir yaklaşım sağlayın.
- Yerel asistanlara, öğretmenlere ve iş arkadaşlarına iş sağlayarak yerlilerle ilişkileri geliştirmek.
- Yerli halk, eğitim için can atarken ve yerel yönetim bunu onlara sağlamakta başarısız olurken, misyonerler bu görevi üstlenmeye hazır olacaktırlar¹¹.

Eğitim misyonları, Protestan misyonerler arasında bir moda haline geldi. Okullar, asıl amaçları olan dinlerini yani Protestanlığı yaymak olan misyonerler için bir araç olarak görülüyordu. Bu nedenle ilk misyoner okullarının müfredatı, çoğunlukla İncil'e dayalı okuma ve yazmadan oluşuyordu. Bu ücretsiz okullara devam eden çocuklar sadece Hristiyan çocuklar değildi; kutsal kitapların okunmasının yanı sıra duaları, ilmi halleri ve diğer Hristiyan dini eğitimlerini dinleyen Müslüman çocuklar da vardı. Misyonerler, bu çocukların okullarında öğrendikleri bazı şeylerin onları din değiştirmeye ikna edeceğini umuyorlardı. Bu okullarda görev yapan yerli öğretmenlerden bazıları bu yolla Protestanlığa geçmişti¹².

⁷ Tibawi, *American Interests in Syria*, s.30.

⁸ W.G. Antakly, *American Protestant Educational Missions: Their Influence on Syria and Arab Nationalism, 1820–1923* (Washington, DC: The American University, 1975), s.67.

⁹ Tibawi, *American Interests in Syria*, s.66.

¹⁰ Antakly, *American Protestant Educational Missions*, s.19–20, 60.

¹¹ J. L. Barton, *Education Missions* (New York: Student Volunteer Movement for Foreign Missions, 1913), s.9–12.

¹² R.H. Lindsay, *Nineteenth Century American Schools in the Levant: A Study of Purposes* (Ann Arbor, MI: University of Michigan, School of Education, 1965), s.92.

Hükümetleri tarafından desteklenen bazı misyonerler, ülkelerinin siyasi prestijini artırmayı ve geliştirmeyi görevlerinin bir parçası olarak görürken, Amerikan Protestan misyonunun amacı tamamen evanjeliktir¹³. Amerikalı misyonerlerin faaliyetlerinin çoğu bölgenin müjdelenmesi (Protestanlıkla tanıştırılması -Evangelizing) ve bir eğitim altyapısı kurulması üzerine yoğunlařtı¹⁴. Protestan misyonerler her şeyden önce din elçileriydi ve amaçları kendi dini doktrinlerini ve uygulamalarını insanlar arasında yerleştirmekti. Rahip Rufus Anderson'a göre, misyonlarının büyük amacının elbette insanları Tanrı'ya döndürmek olduğu; İncil'in vaaz edilmesinin bu amaca ulaşmak için ilahi olarak tayin edilmiş büyük bir araç olduğu; nerede ve ne zaman güvenilir bir dindarlık mesleği yapmaya hazır küçük yerli toplulukları varsa, bunların kilise olarak tanınacağı ve reform kiliselerinin yozlaşmış Doğu kiliselerinin hiçbirleriyle ilişkisi olmayacağı ve dağlarda var olan çeşitli mezheplerden ve belki de hepsinden insanları bir araya getirmesinin beklenebileceği konusunda anlaşmaya varıldı¹⁵. Anderson'a göre kurul (ABCFM) tarafından desteklenen okulların amacı genel seküler eğitimi yaymak değil, misyona vaiz ve öğretmen yetiřtirmekti¹⁶.

Kurul (ABCFM) tarafından Doğu'ya gönderilen misyonların amacı, ilk olarak yerel Hristiyanlar arasında İncil'in bilgisini ve ruhunu canlandırmak ve ikinci olarak da bu yolla Müslümanları etkilemekti¹⁷. Misyonerler, artık okullar aracılığıyla çocuklara ve arkadaşlarına yaklaşılabileceklerine ve inançlarını yayma fırsatlarını çoğaltabileceklerine ikna oldular¹⁸. Bu nedenle ilk misyoner okulunun kuruluşundan itibaren ders kitapları kesinlikle dini bir tona sahipti¹⁹. Misyoner okullarının dili Arapça idi ve aynı zamanda Arap kültürü ve tarihine de vurgu yapıyorlardı²⁰. Aslında misyonerlerin kendileri de okullarının köy ve kasabalarda tutunmak için bir araç olarak kullanıldığını itiraf etmişlerdi. Suriye'de 50 yılı aşkın bir süre görev yapmış olan Amerikalı misyoner Rahip

¹³ Zeine, *The Emergence of Arab Nationalism*, s.42.

¹⁴ F. Zachs, "From the Mission to the Missionary: The Bliss Family and the Syrian Protestant College (1866–1920)", *Die Welt des Islams*, Vol.45, No.2 (2005), s.258.

¹⁵ Anderson, *Memorial Volume*, s.355.

¹⁶ Tibawi, *American Interests in Syria*, s.96.

¹⁷ Salibi and Khoury, *The Missionary Herald*, Vol.3, s.160.

¹⁸ Lindsay, *Nineteenth Century American Schools*, s.98. 19. A.g.e., s.106, 108.

¹⁹ A.g.e., s.106, 108.

²⁰ Antakly, *American Protestant Educational Missions*, s.19–20.

19. Yüzyılda Suriye'deki Nusayriler (Arap Alevileri) Arasında Amerikan Protestan Misyonerlik Faaliyetleri

Henry Jessup bir kitabında, bir köy halkının misyoneri sadece İncil vaizi olarak kabul etmediklerini, ancak misyoner tarafından kurulan bir okulu memnuniyetle kabul ettiklerini ve misyoneri her ziyaretinde bir hayırsever olarak karşıladıklarını belirtmekteydi²¹. Amerikan misyon okulları, çocukların sadece kendi mezhepleri tarafından kurulan okullara gitme geleneğini de değiştirdi²².

Yunan Bağımsızlık Savaşı (1827/28) misyonerler için bir gerileme oldu. Suriye'deki siyasi koşullar kötüleşince misyonerler Malta'ya gitti, okulları kapatıldı, çocuklar dağıldı ve öğretmenler görevden alındı. Amerikalı misyonerler konsolosluk korumasından yoksun oldukları için bölgeyi terk etmek zorunda kaldılar. 1820'lerde Amerika'nın Osmanlı İmparatorluğu'nda bir konsolosu yoktu ve Amerikalı misyonerler büyük ölçüde İngiliz konsolosluk korumasına bağımlıydılar ve Osmanlı yetkilileri tarafından İngiliz milletinin üyeleri olarak biliniyorlardı²³. 1830'larda Amerikalıların İstanbul'da bir Amerikan elçiliği ve Beyrut'ta bir konsolosluğu olmasına rağmen, Amerikalı Protestan misyonerler büyük önem taşıyan konularda İngiliz diplomatik temsilcilerine güvenmeye devam ettiler²⁴. Rahip Jessup'a göre, "İngiltere Protestanlığın ve dini özgürlüğün büyük koruyucusu olarak öne çıkmıştır. Bir İngiliz konsolosunun sözü Osmanlı Paşalarını titretirdi ve zulme uğrayanlar daima yardım için İngiltere'ye bakarlardı"²⁵.

Osmanlı Yunan savaşı 1830'da sona erdiğinde misyonerler Suriye'ye dönmeye başladı ve okullarını yeniden açtılar²⁶. Kısa bir süre sonra, Kasım 1831'de, Mısır Genel Valisi Mehmed Ali, Suriye'yi işgal ve fethetti ve 1841 yılına kadar burada iktidarda kaldı. Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın Suriye'yi işgal yıllarında yabancı misyonerlik faaliyetleri, özellikle de faaliyetlerini büyük ölçüde kolaylaştırılmış bulan Amerikalı misyonerler, teşvik edildi²⁷. Büyük Suriye'de

²¹ H.H. Jessup, *The Women of the Arabs* (New York: Dodd and Mead, 1873), s.215.

²² Antakly, *American Protestant Educational Missions*, s.72.

²³ Tibawi, *American Interests in Syria*, s.19.

²⁴ A.g.e., s.270.

²⁵ H. Jessup, *Fifty Three Years in Syria* (New York: Fleming H. Revell Company, 1910), s.157, 164.

²⁶ Lindsay, *Nineteenth Century American Schools*, s.97.

²⁷ A. Taylor, 'The American Protestant Mission and the Awakening of Modern Syria, 1820–1870' (PhD thesis, Georgetown University, 1957), s.68. 1839'da eğitimin durumu hakkında bkz. J. Bowring, *Report on the Commercial Statistics of Syria* (London: William Clowes and Sons, 1840), s.104–10.

Mısırlılar tarafından benimsenen Batılı reformlar nedeniyle Protestan misyonerler bu reformlardan yararlanmış ve eğitim ağlarını genişletmeye çalışmışlardı²⁸. Osmanlının Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa, ordusunu güçlendirmek için Mısır'da olduğu gibi toplu askere alma uygulamasını Suriye'de de başlattı; bu da uygun olan her Suriyeli Müslümanın, Mısır ordusuna alınması anlamına geliyordu. Bu durum yerel halk tarafından hoş karşılanmadı ve Osmanlılar döneminde bu tür önlemlere maruz kalmadıkları için ayaklanmalarla İbrahim Paşa'ya tepki gösterdiler. Büyük Suriye'nin farklı bölgelerinde patlak veren silahlı direniş, Mısır ordusu tarafından sert bir şekilde bastırıldı. Bazı Suriyeliler askere alınmamak için ülkeyi terk etmeyi ya da kendilerini sakatlamayı seçerken, diğerleri misyonerlere başvurarak Hristiyanlığı kabul etmek istediklerini beyan etti, zira Hristiyanlar muafiyet vergisi (Cizye) ödemeleri karşılığında askere alınmaktan muaf tutuluyordu. Amerikalı Protestan misyonerler, Dürzileri ve diğerlerini kiliselerine kabul etme talepleriyle dolup taşıyordu²⁹. Ancak bu, din değiştirenlere yardımcı olmadı; din değiştirmelerinin gerçek ya da sahte olduğuna bakılmaksızın Mısırlılar tarafından askere alındılar³⁰.

1841'de Batılı güçler Mehmed Ali'ye karşı savaşında Osmanlı İmparatorluğu'nu destekledi ve sonuç olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun Suriye'yi geri kazandığı bir anlaşma yapıldı. Bu süreçte Osmanlıların birçok sorunla boğuştuğunu fark eden Batılı güçler, bu bölgede üstünlük sağlamak için birbirleriyle rekabet etmeye başladılar. Başlıca rakipler Rusya, İngiltere ve Fransa'ydı ve her biri Osmanlı İmparatorluğu içindeki nüfuzlarını genişletmek amacıyla, kendilerini desteklemeye ikna edebileceklerini düşündükleri farklı mezhepleri desteklediler³¹. Rusya, Rum Ortodoksları destekledi, İngiltere Dürzileri savundu ve Fransa Marunilerle dostluğunu güçlendirdi ve her üç taraf da din adına üstünlük sağlamaya çalıştı. Aslında Nusayriler (Aleviler), uzun süre olmasa da, herhangi bir hamisi olmayan tek büyük dini azınlıktı. Daha 1830'larda misyonerler, Nusayrilerin yaşadığı ve "Cebel-i Nusayriya Dağı" olarak bilinen bölgelerde seyahat etmeye başlamış ve burada yaşayan "tuhaf insanları"

²⁸ Antakly, *American Protestant Educational Missions*, s.76.

²⁹ W. Polk, *The Opening of South Lebanon, 1788-1840* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1963), s.132.

³⁰ Tibawi, *American Interests in Syria*, s.77.

³¹ Taylor, "The American Protestant Mission", s.4.

19. Yüzyılda Suriye'deki Nusayriler (Arap Alevileri) Arasında Amerikan Protestan Misyonerlik Faaliyetleri

tanımak ve aralarında çalışma fırsatını araştırmışlardı. 1843 yılında Amerikan Misyonu, Kudüs'ten ve tüm Filistin'den çekildi ve faaliyetlerini Lübnan ve Kuzey Suriye'de yoğunlaştırmaya karar verdi³².

Amerikalı misyonerler ise 1830'ların sonlarında ve 1850'lerde Osmanlı İmparatorluğu'nu kasıp kavuran Batılılaşma ve reform döneminden yararlanarak Protestanlığı teşvik ettiler³³ ve 1850'de İngiliz büyükelçisinin güçlü desteğiyle Protestanlara ayrı bir millet statüsü verilmesini sağladılar. Ayrıca 1854'te bir kez daha Sultan, "diğer mezheplerden herhangi birinin [Protestanların] dini ilkelerine veya dünyevi işlerine müdahale edilmemesi gerektiğini; ancak inançlarına sadık kalmaya devam etmeleri konusunda güvende olmaları ve başlarına herhangi bir taciz veya sorun şeklinde bir şey gelmemesi gerektiğini" vurgulayan bir ferman yayınladı. Fermana göre, Osmanlılar Protestan olan herkese özgürlük, koruma ve hoşgörü tanımıştı, ancak bu İslam'dan dönmeleri kapsamıyordu, çünkü yasalara göre bu ölümle cezalandırılıyordu³⁴. Theophilus Waldmeire'e göre, Müslümanların aksine, "İsmailiye ve Nusariye'den Hıristiyanlığa geçenler Türk hükümeti tarafından ölüm cezasına çarptırılmadı"³⁵.

Protestan misyonerler Suriye'ye geldiklerinde sadece Hristiyanlar ve Müslümanlar arasında değil, Dürziler ve Nusayriler/Ensariye (Aleviler) gibi diğer dini azınlıklar arasında da çalışmayı planlamışlardı. Nusayriler, "Cebel-i Nusayriye", yani Nusayriye Dağı adı verilen bir dağda izole bir şekilde yaşıyorlardı. Osmanlı döneminde (1516/17-1918) Nusayriler, 1888 yılına kadar Suriye Vilayetinin bir parçası olan ve bu tarihten sonra Beyrut Vilayetinin bir parçası haline gelen Trablusşam ve Lahikiyye (Lazkiye) olmak üzere başlıca iki sancak veya mutasarrıflıkta yaşıyorlardı³⁶.

³² Jessup, *Fifty Three Years in Syria*, s.216.

³³ Joseph L. Grabill, *Protestant Diplomacy and the Near East: Missionary Influence on American Policy, 1810-1927* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1971), s.18.

³⁴ G.M. Wortabet, *Syria, and the Syrians: Turkey in the Dependencies* (London: James Madden, 1856), Vol.1, s.271-6.

³⁵ T. Waldmeire, *The Autobiography of Theophilus, Missionary: Being an Account of the Years' Life in Abyssinia, and Sixteen Years in Syria* (London: S.W. Partridge & Co., 1886), s.250.

³⁶ M.L. Gross, *Ottoman Rule in the Province of Damascus 1860-1909* (Washington, 1979), s.1-9.

Nusayriler, ezoterik bir şii mezhebi olarak görülmekte ve Nusayriye teriminin dokuzuncu yüzyılda yaşamış Ebu şuayb Muhammed ibn Nusayr el-Bekri el-Namiri'nin adından (nisbe) türetildiği, akademisyenler arasında kabul edilmektedir. Ebu Nusayr, on birinci şii İmam Hasan el-Askeri'nin yaşadığı dönemde yaşamış ve Muhammed Peygamber'in kuzeni ve damadı olan Ali İbn Ebi Talib'in bir ilah olduğunu ve Peygamber'den üstün tutulması gerektiğini iddia etmiş bir kişiydi. Nusayriler, Teslisi çağrıştıran AMS (Ali, Muhammed ve Salman) kavramına inanırlardı. Ali, Tanrı olan el-ma'na'yı (anlamı) temsil eder. Muhammed, ma'nayı, Tanrı'yı örten ya da gizleyen el-ism (isim) ya da perdeyi temsil eder ve Peygamber'in sahabelerinden Selman el-Farisi³⁷, el-bab (kapı) olup isim aracılığıyla ma'naya açılır³⁸. Nusayrilere göre İbn Nusayr, on birinci şii imam olan el-Hasan el-Askeri'nin babasıydı³⁹.

Nusayriler, ruh göçüne (ya da metempsychosis), yani ruhun bir insan bedeninden başka bir bedene geçtiğine inanırlar ve tehlike zamanlarında hayatlarını korumak için gerçek dinlerini gizlemelerine izin verildiğinde ve hatta buna mecbur bırakıldıklarında dini takiyyeye başvururlardı. Dini inançları konusunda çok gizlidirler ve Sünni, şii ve Hristiyan bayramlarının bir kombinasyonu olan dini, kendi kabul törenleri ve çeşitli dini festivalleri vardır. Bu festivaller sırasında önemli Nusayri Azizlerinin birçok kutsal türbesini ziyaret ettiklerini de (ziyarat) belirtmek gerekir. Camileri yoktur; ekmek ve şarap kullandıkları dini törenlerini, daha ziyade özel evlerde gerçekleştirirler. Nusayriler, el-Kelbiye, el-Hayyatın, el-Matavira ve el-Hadadin adlarında dört kabile konfederasyonunda toplanmıştır. Nusayriler, ayrıca el-şemsiye (şamaliye), el-Kamariye (Kılaziye), el-Gaybiye ve el-Haydariye şeklinde dört dini mezhebe ayrılırlar⁴⁰. İlk iki mezhep ana mezheplerdir. Dokuzuncu yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla kadar aşırı şii (Gulat) olarak kabul edilen

³⁷ S. al-Farisi, *Concise Encyclopedia of Islam* (Leiden: Brill Academic Publishers, 2001), s.500–501.

³⁸ M. Bar-Asher and A. Kofsky, *The Nusayri-'Alawi Religion* (Leiden: E.J. Brill, 2002).

³⁹ A.M. al-Hariri, *al-'Alawiyun al-nusayriyun: bahth fi al-'aqida wa-l-tarikh* (Beirut: Dar li-ajl al-ma'rifa, 1987), s.24.

⁴⁰ Bknz: R. Dussaud, *Histoire et Religion des Nosairi's* (Paris: Librairie Emile Bouillon, 1900); S.A. al- Adhani, *al-Bakura al-sulaymaniya fi kashf al-diyana al-nusayriya* (Cairo: Dar al-Sahwa, 1990); F. Dupont, 'Me'moire sur les moeurs et les ceremonies religieuses des Nesserie's, connus en Europe sous le nom d'Ansari', *Journal Asiatique*, Ire serie, 5 (1824), s.129–139.

19. Yüzyılda Suriye'deki Nusayriler (Arap Alevileri) Arasında Amerikan Protestan Misyonerlik Faaliyetleri

Nusayriler, yaşadıkları bölgede hüküm süren birbirini izleyen Sünni Müslüman devletler tarafından, zulüm ve baskı gördüklerini iddia etmişlerdir⁴¹.

Bazı akademik çalışmalar, Nusayriliğin köklerinin Hıristiyanlıktan geldiğini iddia etmektedir. İddialarını desteklemek için Teslis kavramının kullanımına benzeyen AMS kavramını ve "ayın" olarak adlandırdıkları, şarap ve ekmek seremonisiyle Hıristiyan ayinine benzeyen dini törenlerine işaret etmektedirler. Ayrıca Nusayriler Noel, Azize Barbara Günü, Epifani gibi Hıristiyan bayramlarını da kutlamaktadır⁴². Bazı araştırmacılara göre tüm bunlar Nusayrilerin aslen Hıristiyan olduklarını göstermektedir⁴³.

1830'ların başında bölgeyi dolaşan Amerikalı misyonerler, kendilerine karşı son derece dostane davranan Nusayrilerle tanıştı. Bu misyonerler, Nusayrilerin talihsiz durumları ve onları "putperest" olarak adlandıran Osmanlılar tarafından kötü muamele görmeleri nedeniyle, onları kurtarmak için aralarında çalışmaları gerektiğini düşündüler. Protestan misyonerlerin "hiçbir müjdecî çaba gösterilmeyen sefil ve aşağılanmış insanlar [Nusayriler]" arasında çalışmasını öneren ilk kişi, misyonerlere hizmetlerini sunan ve karşılığında hiçbir ücret talep etmeyen bir Rum Suriyeliydi. Bu kişi, misyonerlerden az miktarda İncil aldı ve bunları Nusayrilere dağıttı, söylediğine göre Nusayriler de bunları almaktan mutluluk duydular⁴⁴.

İlk misyonerlerden bazıları bu insanlar arasında çalışma konusunda hevesliydi. Suriye'de görev yapan iki Amerikalı misyoner Isaac Bird ve George Whiting, Kurul (ABC FM)'a gönderdikleri ortak yazıda şu ifadelere yer verdiler:

Nusayriler, bazıları tarafından Dürzilerin bir ırkı olduğu (race of Druzes) söylene de, ancak onlardan daha cahil ve düzensiz olan bu topluluk, içlerindeki temsilcimizin bize temin ettiği bilgi üzerine, kendilerine tarafımızdan sağlanan birkaç İncil kopyasını büyük bir memnuniyetle okumaya başladıklarını öğrendik. Trablus'ta ya da Latikea'da [Lazkiye] bulunan Amerikan misyoner

⁴¹ T.S. al-Din, *al-nusayriya; dirasa tahliliya* (n.s., 1983), s.113–58.

⁴² Al-Adhani, *al-Bakura*, s.44–61.

⁴³ H. Lammens, 'Les Nosaris furent-ils chretiens? A propos d'un livre recent', *Revue de l'Orient Chre'tien*, Vol.6 (1901), s.33–50.

⁴⁴ Salibi and Khoury, *The Missionary Herald*, Vol.2, s.292.

istasyonları, yalnızca Hristiyanların yararı için değil, bu yarı putperest ulusa özel bir referans olarak da arzu edilir görünmektedir⁴⁵.

Isaac Bird'in bu tanımlaması sorgulanmalıdır çünkü Nusayriler, Suriyelilerin geri kalanından daha fazla, çoğunlukla okuma yazma bilmiyorlardı ve bu nedenle bildirildiği gibi "yaşam sözünü" yani İncil'i okuyamazlardı. Bu topluluk içinde sadece dini şeyhler okuyabilirdi. William Thomson da Kurul (ABCFM)'a benzer bir tavsiye mektubu yazmıştır. Thomson'a göre Müslümanlar, Dürziler ve Nusayriler arasında misyoner istasyonları açmalı ve böylece Tanrı'nın sözünü bu insanlar arasında yayabilmeliydiler⁴⁶. Thomson şunu vurgulamıştı: "Lazkiye'nin bir misyoner istasyonu olarak tavsiye edilmesinin başlıca nedeni, aralarında bir misyonun başlatılması gerektiğini uzun zamandır hissettikleri Nusayrilerin dağlık ülkesine yakınlığıdır. Daha sonra şöyle devam etti:

Nusayriler, bazı açılardan teki (kendine has, naif) bir halktır. Dürziler gibi Müslüman olduklarını iddia etseler de ne Müslüman ne de Hristiyanlardır. Dini görüşleri derin bir sırdır. Ancak bilinen bir şey var; dinleri her ne olursa olsun, onlar üzerinde iyi bir etki yaratmıyor. Aslında paganizmden daha iyi değildir. Halkın cehaleti ve sefaleti çok büyüktür, bu nedenle Hristiyan yardımseverliğinin uygun nesnelere dirler. Aralarındaki Evanjelik (Protestanlığı yayma) girişimlere ciddi bir muhalefet yapılacağını düşünmek için de hiçbir neden yoktur. Bu topluluk arasında misyonerler tarafından vaaz verilmesi, İncil ve broşür dağıtımı ve okulların açılması gibi tüm bu iyilik yapma araçlarının, eğer bunu yapacak adamlarımız olsaydı, aralarında hemen faaliyete geçirilebileceğine inanılıyor⁴⁷.

Thomson, Yönetim Kurulu'nu (ABCFM), Nusayriler arasında çalışmaya ikna etmek için şu açıklamayı yaptı:

Her insan dostu ve özellikle de her gerçek Hristiyan, cehalet ve ahlaksızlık yüzünden böylesine batmış ve alçalmış bir halkın, sonunda kilisenin önünde hatırlanmasına sevinmez mi? Bilinen bir dinleri, okulları ya da kitapları olmayan, gördükleri her Hristiyan tarafından yoğun bir şekilde nefret edilen ve Müslüman efendileri tarafından ayaklar altına alınan, kelimenin tam anlamıyla ruhlarıyla ilgilenen, hatta bedenlerine şefkat duyan hiç kimse olmayan, bu kadar fakir ve sefil,

⁴⁵ A.g.e., Vol.2, s.316.

⁴⁶ A.g.e., Vol.2, s.438.

⁴⁷ A.g.e., Vol.3, s.65.

19. Yüzyılda Suriye'deki Nusayriler (Arap Alevileri) Arasında Amerikan Protestan Misyonerlik Faaliyetleri

nefret edilen ve ezilen, cahil ve kötü niyetli bu insanlar, kilisenin kulağına ve kalbine yeryüzündeki herhangi bir insan kadar güçlü bir çağrı taşırlar⁴⁸.

Yine 1847'de Rahip George Whiting tarafından Kurul (ABCFM)'a gönderilen benzer bir talepte, Nusayri bölgelerinde bir istasyon açılmasına onay vermeleri isteniyor, dışlanmış ve ezilmiş, kitapsız, okulsuz ya da herhangi bir rehberliği olmayan bu en sefil, cahil ve terk edilmiş, en aşağılanmış ve muhtaç insanların 150.000 ya da 200.000'inin zaten misyonerleri kabul etmeye ve çocuklarını okula göndermeye istekli oldukları vurgulanıyordu. Whiting'e göre, "Nusayriler tarladaki hayvanlar gibi telef oluyorlar, ruhlarını düşünen ya da onlarla ilgilenen kimse yok ve Amerikan kilisesinin görevi onları düşünmek ve oğullarından ve kızlarından bazılarını onlara kutsanmış müjdeyi (Protestanlığı) vaaz etmek ve onları İsa'nın ağılına toplamak için göndermektir"⁴⁹. Aynı yıl Swedeyah (Süveydiye) civarına yerleşen Dr. Yates ve eşi, tüm dini azınlıkların çocukları için bir okul açtı. İngiliz konsolosu Edward Barker'a göre, Amerikalı misyonerler, bu bölgede eski Rum Ortodokslar (ex-Greek Orthodox), eski Müslümanlar (ex-Muslims) ve eski Nusayrilerden (ex-Nusayris) oluşan bir Protestan topluluğu kurmayı başardılar⁵⁰.

1830'ların başında ve yine 1840'larda çok sayıda misyoner ABCFM'nin Nusayriler arasında çalışmasını tavsiye etmesine rağmen, o yıllarda Kurul (ABCFM), öncelikli görevinin yerel Hıristiyan toplumu arasında çalışmak olduğunu düşünüyordu:

Müslümanların ülkesinde ikamet edecek olsanız da, çalışmalarınız özellikle Doğu kiliselerinden birine yönlendirilecektir....Doğu kiliselerine yönelik misyonlarımızın amacı, ilk olarak onlar arasında İncil'in bilgisini ve ruhunu canlandırmak; ikinci olarak da bu yolla Müslümanlar üzerinde faaliyet göstermektir⁵¹.

Böylece misyonerler Nusayriler arasındaki faaliyetlerine ancak 1850'lerde, Suriye genelinde sağlam bir okul ağı geliştirdikten sonra başladılar. Amerikalı

⁴⁸ A.g.e., Vol.3, s.270.

⁴⁹ A.g.e., Vol.4, s.6, 14, 19.

⁵⁰ E. Barker, *Syria and Egypt under the Last Five Sultans of Turkey* (New York: Arno Press, 1973 [1876]), Vol.2, s.283-4.

⁵¹ Salibi and Khoury, *The Missionary Herald*, Vol.3, s.160.

misyonerler okullar açmanın yanı sıra dispanserler ve hastaneler kurarak sağlık hizmetleri de sundular⁵². 1852 ve 1857 yıllarında Suriye’de bulunan Protestan misyonerler, Kurul (ABCFM)’dan Nusayrilerin yaşadığı bölgelerde misyoner merkezleri açmasını tekrar tekrar talep ettiler⁵³. Theophilus Waldmeire ayrıca Nusayriler arasında bir misyonerlik merkezi açılmasını da tavsiye etti; ona göre:

Eğer aralarında Moravyalılar tarafından yürütölenler gibi bir Protestan Misyonu kurulabilseydi, kısa sürede Hıristiyanlığın gerçek ilkelerini takdir etmeyi ve sevmeyi öğrenecekler ve kendileri de Hıristiyan olacaktı; ancak şimdiye kadar, daha önce bahsedilen birkaç okul dışında, gerçekten dinsiz olan bu zavallı aldatılmış mezhepler için hiçbir şey yapılmadı⁵⁴.

Nusayriler arasında Amerikan misyonerlik faaliyetlerinin yanı sıra hem İngiliz hem de Fransız misyonerler tarafından misyonerlik faaliyetleri başlatıldı. Protestan misyonerler gibi onlar da sağlık hizmetleri sunmuş ve hastaneler kurmuşlar, ancak daha çok 1860'lara kadar Osmanlı yetkilileri tarafından sadece Nusayri bölgelerinde değil, tüm İmparatorlukta ihmal edilen eğitim alanına odaklanmışlardı. Çeşitli misyonerler arasında Nusayriler arasında çalışma konusunda bir rekabet vardı. 1850'lerin başında Nusayrilerin yaşadığı bölgeyi gezen Anglikan misyoner Rahip Samuel Lyde, "1850'lerin başına kadar aralarında hiçbir Hıristiyan misyonerin çalışmadığı bu halkı [Nusayrileri] Protestanlık ile müjdeleme girişiminin cesaretlendirilmesi için büyük bir neden olacağını" tavsiye etmişti. Lyde'a göre, Amerikalı misyonerler uzun zamandır Misyon Kurulu (ABCFM)'na Nusayriler arasında bir misyon başlatmalarını tavsiye ediyorlardı, ancak henüz hiçbir misyon açılmamıştı. Lyde ise Anglikan Kilisesi'nin orada bir misyon açma görevini üstlenmesini tavsiye etti⁵⁵. Nusayri bölgesine yaptığı ilk ziyaret sırasında Lyde, orada bir okul açmaları halinde Nusayrilerin çocuklarını bu okula göndermeye istekli olup olmadıklarını öğrenmek için bazı Nusayri Mukadimler⁵⁶ ve şeyhlerini ziyaret etti. Lyde'a göre: "Müjde (İncil)'yi onların (Nusayrilerin) arasında açıkça vaaz etmek mümkün

⁵² I. Ortaylı, 'Some Observations on American Schools in the Ottoman Empire', *Turkish Public Administration Annual* (1981), s.97.

⁵³ Syrian Mission, 1847–1859, 6 June 1857.

⁵⁴ Waldmeire, *The Autobiography of Theophilus*, s.250.

⁵⁵ S. Lyde, *The Ansyreeh and Ismaeeleh: A Visit to the Secret Sects of Northern Syria* (London: Hurst and Blackett Publishers, 1853), s.281.

⁵⁶ Mukadim - Nusayri laik bir liderin unvanıdır.

19. Yüzyılda Suriye'deki Nusayriler (Arap Alevileri) Arasında Amerikan Protestan Misyonerlik Faaliyetleri

olmadığından, bir misyon başlatmanın tek yolu budur. Çocuklar aracılığıyla, onlara çok bağlı olan ebeveynlerine ulaşmak için bir yol açılacaktır"⁵⁷.

Lyde, 1850'lerin ortalarında Nusayri bölgesini ikinci kez ziyaret etti, birkaç yıl aralarında yaşadı ve Nusayri Şeyhleri ile daha yakın ilişkiler kurdu. Lyde, Nusayriler arasındaki çalışmaları hakkında hem Beyrut'taki⁵⁸ İngiliz Konsolosu'na hem de Londra'daki Anglikan Kilisesi'ne rapor verdi. Lyde, Nusayriler için bir okul açılması gerektiği görüşündeydi, çünkü ona göre: "Bir okul ve misyonun fizibilitesine ilişkin edindiğim genel izlenim son derece olumluydu - beklediğimden çok daha fazla". Hem okulun hem de misyonun birincil görevi Nusayrileri Protestanlık ile müjdelemek olacaktı⁵⁹. Lyde'a göre, Nusayrileri İngiliz Kilisesi'ne evanjelize (kazandırmanın) etmenin mümkün olduğuna inanmasına yol açan birkaç neden vardı. İlk olarak, Nusayriler de Müslüman halk gibi İngilizlerin yakında ülkenin (Osmanlı İmparatorluğu) kontrolünü ele geçireceğine inanıyordu ve Nusayriler, İngilizlere saygı ve umutla baktıkları için bunu özlemle bekliyorlardı. İkinci olarak, Kutsal Kitap'a saygılı davrandılar. Üçüncüsü, Nusayriler birbirlerine sıkı sıkıya bağlı olduklarından, bir kısmına yapılacak bir müdahale bütünü etkileyecekti⁶⁰.

Lyde, Nusayrilerin güvenini kazanmış olsa da, Amerikalı misyonerler onlar arasında daha da başarılı olmuştu. Protestan misyonerler bu ihmal edilmiş bölgelerde okul açan tek kişilerdi ve bu okulların amacı, kendilerinin de belirttiği gibi, eğitim sistemleri aracılığıyla yerel halkı Protestanlığa kazandırmaktı:

Ortak okullar sistemi bize [misyonerlere] en iyi ve gelecek vaat eden gençleri ilahiyat okulumuz için seçme ve başka türlü bulunamayacak kadar ileri düzeyde bilgi sahibi olmalarını sağlama imkanı vermektedir. Misyonumuz söz konusu olduğunda, ortak okullara çok ihtiyaç duyulmaktadır ve hala yerine getirmeleri gereken çok önemli bir görevleri vardır. Bu durum, aralarında yakında bir misyon kurmayı umduğumuz Dürziler ve Nusayriler için özellikle geçerlidir. Çocukları

⁵⁷ Lyde, *The Ansyreeh and Ismaeleeh*, s.294–5.

⁵⁸ FO 78/1117, Antioch, Lyde to Moore, 5 April 1855; FO 78/1117, Mountains of Ladikieh, Lyde to Moore, 1 Sept. 1855.

⁵⁹ Lyde, *The Ansyreeh and Ismaeleeh*, s.295.

⁶⁰ A.g.e., s.303–6.

Hristiyan okullarına toplayabilirsek, tüm bu toplulukları İsa Mesih'in kilisesine toplama yolunda çok önemli bir adım atılmış olacaktır⁶¹.

Aralık 1854'te Büyük Suriye'yi ziyaret eden Protestanlığa geçmiş bir Ermeni olan Gregory Wartabet'e göre:

Bu tür okullar [Protestan okulları] Suriye'nin her yerinde kurulursa, özellikle de şu anda bu okullar için çığılıklar ülkenin üzerinde bir kasırğa gibi eserken, bunların yetişmekte olan nesle sağlayacağı sonuçları kim tahmin edebilir ... mevcut durumda bu, bu toprakların nihai yenilenmesi için güçlü bir yardımcı olacaktır ... tek bir din değiştiren yerine, başka türlü Müjde'yi duymayacak birçok kişiye ulaşılabilceği ve Kutsal Kitap'ın her ailede standart bir kitap olacağı umulmaktadır⁶².

Nusayriler bu okulların niyetinin Nusayri çocuklarını dinlerinden döndürmek olduğunu biliyorlardı, bu nedenle Nusayri şeyhleri okulların kendi denetimleri altında olmasında ve "gençliğin ve gelişmemiş aklın böyle bir sapkınlığa yatkın hale getireceği çocuğu dininden döndürmek için hiçbir yol kullanılmamasında" ısrar ediyorlardı⁶³.

Wartabet ayrıca şunu da belirtmişti:

Yirmi yıl önce Protestan adı bir yan sözcüktü, aşağılanırdı ve hatta cüzzamlı gibi dışlanırdı, ama şimdi [1850'lerin ortalarında] artık öyle değil ve Doğu'daki hemen hemen tüm mezhepler tarafından daha iyi ve daha onurlu bir ışık altında görülüyor, her ne kadar duygularından farklı olsalar da⁶⁴.

Amerikalı misyonerler, Nusayriler arasındaki çalışmalarına 1857 yılında başladılar. Osmanlı yetkililerinden Nusayriler arasında okul açmak için kendilerine izin verilmesini istediler ve bu izinler verildi. Nusayriler için biri erkekler, diğeri kızlar için olmak üzere iki okul açıldı. Amerikan okullarında eğitim ücretsizdi; kitaplar da ücretsiz olarak veriliyordu⁶⁵. Sonraki yıllarda Nusayri bölgesi de dâhil olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun dört bir

⁶¹ Salibi and Khoury, *The Missionary Herald*, Vol.3, s.295–6.

⁶² Wortabet, *Syria, and the Syrians*, Vol.1, s.206.

⁶³ F. Walpole, *The Ansayrii and the Assassins: With Travels in the Future East in 1850 to 1851 including a Visit to Nineveh* (London: Richard Bentley, 1851), Vol.3, s.141.

⁶⁴ *Syria, and the Syrians*, Vol.1, s.44.

⁶⁵ Y. al-Hakim, *Suriya w-al-'ahd al-'uthmany* (Beirut: al-Matba'ah al-Katholikiya, 1966), s.100.

19. Yüzyılda Suriye'deki Nusayrilere (Arap Alevileri) Arasında Amerikan Protestan Misyonerlik Faaliyetleri

yanında misyoner okulları açıldı. Misyonerlerin Suriye'nin yerli halkı arasındaki faaliyetleri özellikle 1860'taki iç savaştan sonra yoğunlaştı. Misyonerler, Osmanlı'nın azınlıklara yönelik politikasına müdahale etmeye başladılar ve zamanla giderek daha etkili hale geldiler.

Büyük Suriye'deki misyonerlik çalışmalarının yoğunluğu Osmanlı yetkililerinin şüphelerini uyandırdı, Suriye eğitim sistemi üzerindeki yabancı kontrol tehdidini kavradılar, ancak Osmanlı İmparatorluğu hem mali hem de siyasi olarak çok zayıftı ve varlığını korumaya yardımcı olmak için Avrupalı Güçlerin, özellikle de İngiltere ve Fransa'nın insafına kalmıştı. O dönemde Osmanlı devlet okulları, Sünni Müslüman çocukların Kur'an okumayı öğrendikleri, dolayısıyla bölgelerinde cami bulunmadığı için Dürzi ve Nusayri çocuklarını dışlayan, camiye bitişik bir odadan (Küttab/Kur'an okulları) ibaretti.

1862/63'te Süleyman el-Adani adlı eski bir Nusayri, *el-Bakura el-süleymaniye fi keşf asrar el-diyarat el-nusayriye* adlı bir kitap yayınladı. Nusayriye'nin dini sınırlarını ifşa eden kitabın giriş bölümünde el-Adhani, Nusayriye'den İslam'a, ardından çeşitli Hıristiyan mezheplerine ve Yahudiliğe geçişini ve nihayetinde koyu bir Protestan oluşunu anlatıyordu. Amerikalı misyoner Jessup'a göre, el-Adhani, Osmanlılar tarafından tutuklanmış, asker kaçağı olmakla suçlanmış ve hapse atılmıştı. Ancak Protestan misyonerlerin araya girerek bu kişinin Protestan olduğunu ve bu nedenle orduda hizmet etmekten muaf olduğunu belirtmelerinin ardından serbest bırakıldı⁶⁶. Haşim Osman⁶⁷ gibi bazı akademisyenler, el-Adhani isminin aslında bir Hıristiyan Protestan misyonerin takma adı olduğunu ve bu uydurma kitabı yerel halka ve özellikle Nusayrilere tüm inançları inceledikten sonra Protestanlığın doğru inanç olduğunu göstermek için yayınladıklarını iddia etmekteydi⁶⁸. Yerel halk arasında birkaç yıl boyunca çalışmalarına rağmen Protestan misyonerlerin insanları Hıristiyanlığa döndürme konusundaki başarıları sınırlı kaldı. Jessup'a göre: "*Şimdiye kadar Suriye'de din değiştirmeler münferit vakalarda gerçekleşti, orada burada bir birey Rab'bin (İsa'nın) tarafına geçti, ancak henüz genel bir din değiştirme görmedik. Yeniden*

⁶⁶ Jessup, *Fifty-Three Years in Syria*, s.255.

⁶⁷ H. 'Uthman, *al-'Alawiyyun bayna al-ustura wa-l-haqiqa* (Beirut: Muassasat al-Alami, 1994), s.119–25.

⁶⁸ K.M. Firro, 'The 'Alawis in Modern Syria: From Nusayriya to Islam via 'Alawiya', *Der Islam*, Vol. 82 (2005), s.5–6; Salibi and Khoury, *The Missionary Herald*, Vol.5, s.59–61.

canlanma tüm kalpleri ateşliyor ve yeryüzündeki cennetin tadını veriyor."⁶⁹. O yıl içinde (1860) Protestan misyonerler, Hamud adında Protestanlığı kendi dini olarak kabul etmiş ilk Nusayrilerini vaftiz ettiler. İkinci din değiştiren de 1864'te vaftiz edildi ve 1865'te Protestanlığa geçen ilk Nusayri kadın vaftiz edildi. Jessup, 1866 yılında Hristiyanlar ve Nusayriler arasındaki yoğun çalışmalar sonucunda Safita köyünden (Hristiyan, Müslüman ve Nusayrilerin yaşadığı Kuzey Suriye) 300 Rum ve Nusayrinin kendilerini Protestan ilan ettiğini, ancak sadece bir düzinesinin sonuna kadar direndiğini belirtmekteydi⁷⁰. Böylece misyonerler, başta Nusayriler olmak üzere yerel azınlıklar arasındaki çalışmalarını yoğunlaştırmaya karar verdiler. 1868'de Amerikalı misyoner George E. Post, Trablus'ta, Nusayri nüfusun yoğun olduğu bölgelerde onları aydınlatmak ve "İslam'ın tüm ilkelerine daha az bağlı olanlar arasında İslam'ın temelini yıkmak" için çalışmanın önemini bir kez daha gösterdi⁷¹. 1869 yılında Protestan misyonerler Nusayri kadınlar arasında da çalışmaya başladı. O yıl Bayan Crawford, Lazkiye'de kızlar için yatılı bir okul açtı. Bu okul, sonunda Protestanlığa geçmeyi seçen onlarca Nusayri kız öğrenciyi kaydettirdi⁷².

1873 yılına gelindiğinde Amerikan okullarındaki öğretmenlerin çoğu Protestan'dı ve bu okullarda müfredatın bir parçası olan dini kitaplar okunuyordu⁷³. Yıllardır Batılı Güçlerin ve farklı misyonerlerin İmparatorluk genelinde artan nüfuzunu izleyen Osmanlılar, bir yandan Müslümanları Hristiyanlığa kaptırmaktan, diğer yandan da bunun azınlıkları kendilerine karşı isyana teşvik etmesinden korkuyordu. Böylece Osmanlı yetkilileri, özellikle misyonerlerin, eğitim alanındaki artan yabancı etkisiyle mücadele etmek için bazı ciddi önlemler almaya başladı. 1858 gibi erken bir tarihte, tüm gayrimüslim okullarının ruhsata tabi tutulduğu ve faaliyetlerine ancak Maarif Nezareti'nin yönetmeliklerine uygun olmaları halinde izin verildiği bir eğitim kanunu çıkarıldı. Ancak, bu yasa uygulanmamıřtı⁷⁴. 1869 yılında, Amerikan okullarının faaliyete geçmesinden 40 yıl sonra, Osmanlı hükümeti Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ni yayınladı. Bu hükümet düzenlemesinin ardındaki temel hedef,

⁶⁹ Jessup, *Fifty-Three Years in Syria*, s.275.

⁷⁰ A.g.e., s.351.

⁷¹ Salibi and Houry, *The Missionary Herald*, Vol.5, s.182.

⁷² Jessup, *The Women of the Arabs*, s.41–2.

⁷³ Lindsay, *Nineteenth Century American Schools*, s.108–10.

⁷⁴ S. Deringil, *The Well Protected Domains: Ideology and the Legitimation of Power in the Ottoman Empire 1876–1909* (London: I.B. Tauris, 1998), s.105.

19. Yüzyılda Suriye'deki Nusayriler (Arap Alevileri) Arasında Amerikan Protestan Misyonerlik Faaliyetleri

yine eğitim sistemi üzerindeki yabancı kontrolünü, özellikle de misyonerlerin kontrolünü azaltmaktı. 1869'da çıkarılmasına rağmen, Maarif-i Umumiye Nizamnamesi de 1880 sonrasına kadar uygulanmamıştı. Suriye'de eğitim kanunlarının uygulanmaya başlamasından kısa bir süre sonra Osmanlı Sultanı, bir Müslüman'ın bulunduğu yerde bir devlet okulu veya özel Müslüman okulu varsa çocuğunu yabancı bir okula göndermesini yasadışı ilan eden emirler yayınladı⁷⁵.

Osmanlılar, Suriye'deki eğitim sistemini kontrol etmek için öncelikle orada bir eğitim sistemi inşa etmek zorundaydı. Bu durum, artık iflas etmiş, zayıf ve tamamen dış yardıma bağımlı olan Osmanlı İmparatorluğu için çok büyük bir görevdi. Osmanlıların kendi eğitim sistemlerini kurabilmeleri için yerel eğitim idaresi ve teftişi kurmaları, eğitilmiş öğretmenlere ve en önemlisi de paraya ihtiyaçları vardı. İmparatorluk çapında okullar inşa etme görevi, Osmanlıların elde edemeyeceği muazzam kaynaklar gerektiriyordu; mali kriz nedeniyle eğitim masraflarını karşılayamadılar ve kendi okullarından çok daha ileride olan yabancı okullarla rekabet edemediler. Bu nedenle, misyoner okullarının olumsuz etkilerini azaltmak için yabancı okullara karşı bazı sert önlemler aldılar. Bazı yabancı misyoner okullarının kapatılması için fermanlar çıkarılmasına rağmen, misyonerlerin yabancı konsoloslar arasındaki nüfuzu, bu okulların yeniden açılmasına yardımcı oldu ve böylece bu okullarla ilgili ferman ihlal edildi⁷⁶.

Osmanlıların, İmparatorluktaki misyonerlik faaliyetlerine düşmanca tepki göstermesinin ana nedenlerinden biri, misyonerlerin Müslümanlar ya da Dürziler ve Nusayriler gibi Sünni olmayan Müslümanlar olarak kabul edilen ancak Osmanlılar tarafından şu ya da bu şekilde Müslüman olarak görülen azınlıklar arasındaki çalışmalarıydı. Misyonerler, Müslümanlar arasında misyonerlik faaliyetlerini yasaklayan yönetmeliği göz ardı ederek ulaşabildikleri her yerde çalıştılar. Bazı Müslümanlar Protestanlığa geçmeyi, Gülhane Kararnamesi'nin bir parçası olarak 1839'dan beri Osmanlı İmparatorluğu'nun tüm Müslüman vatandaşları için zorunlu olan zorunlu askerlikten kaçınmak için bir araç olarak kullandılar. İlk uygulandığında, zorunlu askerlik yasası, Suriye'nin farklı bölgelerinde, özellikle de Nusayriler arasında huzursuzluğa neden oldu ve bu nedenle uygulanması 1850'lerin başına ertelendi. Osmanlı

⁷⁵ Tibawi, *American Interests in Syria*, s.288.

⁷⁶ Ortaylı, 'Some Observations', s.95

hükümeti Nusayrileri her askere almaya çalıştığında, Nusayriler bunu reddettiklerini açıkladılar ve isyan ilan edildi. Bu nedenle Osmanlılar Nusayrileri bastırmak ve asker toplamak için askeri güç kullanmak zorunda kaldı. Daha önce de belirtildiği gibi, Nusayrilerin bir kısmı askere alınmamak için Protestanlığa geçmiştir. Protestan olmak onlara (Nusayrilere) bir dizi avantaj sağladı. Her şeyden önce, Hristiyanlar olarak askerlik yapma yükümlülüğünden muaftılar ve sadece muafiyet vergisi (Bedel-i Askeriye) ödemek zorundaydılar⁷⁷. İkinci olarak, Hristiyanlar olarak (Protestan olduktan sonra) yabancı korumasından yararlandılar. Misyonerler ise Osmanlılar tarafından zulme uğrayan ya da kötü muamele gören tüm din değiştirenlerin yardımına koşmuşlardı.

Bölgedeki nüfuzlarını genişletmek için misyonerler, okullar açmaya devam ettiler ve bu sayede Nusayriler arasında büyük bir nüfuza sahip oldular. Jessup'a göre, Halep'te misyonerlik yapan Rahip R.J. Dodds, Nusayriler arasında kendini evinde hissetmişti. Hama Valisi Kamil Paşa, yanında 100 asker olmadan dağlarda seyahat edemezken, o köyden köye bir eşek üzerinde tek başına gider ve herkes tarafından karşılanırdı. Bu durum valiyi rahatsız etti ve İstanbul'a bir mektup yazarak Nusayriler üzerinde yeni bir yönetim sistemi denemek ve onları yabancılaştırmak yerine kazanmak için izin istedi. Cevap olarak, eskiden olduğu gibi onları ezmek ve vergilendirmek için yeni emirler aldı⁷⁸.

Suriye Valisi Suphi Paşa (Ekim 1871-Şubat 1873), Aralık 1872'de Sultan'a gönderdiği bir mektupta, vilayetindeki yabancı okulların çoğaldığını ve özellikle Dürziler ve Nusayriler gibi azınlıklar arasındaki yaygın misyonerlik faaliyetlerini anlatır. Vali'ye göre, misyoner okullarındaki öğretmenler Protestanlığı teşvik etmiş ve bazı öğrencilerini din değiştirmeye ikna etmeyi başarmışlardı. Misyonerler tarafından Kırdaha yakınlarındaki Nusayri köyü Bhamra'da açılan Protestan okullarından birinde, misyonerler okula devam eden birkaç öğrenciyi din değiştirmeye ikna etmişlerdi. Vali, durumun böyle devam etmesi halinde yerel halkın çoğunun çok geçmeden Protestan olacağı uyarısında bulundu. Valiye göre, Trablus sancağında çoğunlukla, onlar gibi davranmasalar da Müslüman olarak kabul edilen Nusayriler yaşıyordu ve bu nedenle Protestan misyonerlerin onları din değiştirmeye ikna etmesi kolay oldu. Vali, hükümetin

⁷⁷ R.H. Davison, *Reform in the Ottoman Empire 1856-1876* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1963), s.45.

⁷⁸ Jessup, *Fifty Three Years in Syria*, s.379.

19. Yüzyılda Suriye'deki Nusayriler (Arap Alevileri) Arasında Amerikan Protestan Misyonerlik Faaliyetleri

Nusayrilere İslam'ı öğretmek üzere bu bölgeye Müslüman öğretmenler göndermesi ve Nusayriler ile Dürzilerin yaşadığı her köy ve kasabada devlet okulları açması gerektiği sonucuna vardı⁷⁹.

Amerikalı misyonerler o zamana kadar birkaç yıldır Nusayriler arasında çalışıyor olmalarına rağmen, Nusayrileri kurtarmak için aralarında misyonerlik faaliyetini sürdürmelerini meşrulaştırmanın bir aracı olarak Nusayrilerden olumsuz söz etmeye devam ettiler. Jessup, 1873 yılında *The Women of the Arabs* (Arap Kadınları) adlı kitabında Nusayrileri şu şekilde tanımlamıştı:

*Lübnan Dağı'nın kuzeyinde, Antakya'dan Trablus'a ve batıda Akdeniz'den doğuda Humus'a kadar uzanan alçak dağ silsilesi boyunca, sayıları 20.000'i bulan ve tarihlerinde ilk kez misyonerlerin ilgi alanına giren Nusayriler adında garip, vahşi ve kana susamış bir ırk yaşamaktadır*⁸⁰.

Osmanlılar ise Nusayriler arasında artan Protestan faaliyetlerinden endişe duyuyor ve onları Hıristiyanlıktan uzaklaştırıp Sünni İslam'a kazanmaya karar veriyordu. Böylece aynı yıl (1873) Lazkiye kaymakamı, Amerikan konsolos yardımcısına bir mektup göndererek beş yıl önce (1868) Nusayri köyü Behluliy'e de kurdukları Amerikan misyoner okulunu kapatmasını talep etti. Kaymakam, köylerinde bir Hıristiyan okulunun varlığından memnun olmayan Nusayri köyü sakinlerinin talepleri doğrultusunda hareket ettiğini iddia etti ve misyonerlerin açılmadan önce Sultan'ın onayını almadıkları için okulun yasadışı olduğunu ekledi. Okulda çalışan Amerikalı misyonerler, Nusayrilerin hükümetten bölgelerindeki tüm Amerikan misyoner okullarının kapatılmasını istediklerini öğrendiklerinde şaşkınlık içinde kaldılar. Nusayrilerin Osmanlı yöneticileri tarafından okullarının kapatılmasını talep etmeye zorlandıklarından emin olan Protestan misyonerler, İngiliz diplomatlardan yardım isteyerek okullarının kapatılmasını önlediler⁸¹.

Mart 1873'te Suriye Valisi Halet Paşa (Şubat 1873-Eylül 1874), Sultan'a kendi Vilayetinde devlet okulu olmadığından, bu nedenle yerel halkın çocuklarını yabancı ve misyoner okullarına gönderdiğinden şikayet etti ve bunun kötü sonuçlar doğurabileceğini söyledi. Vali, devlet okullarının açılması için Sultan'a

⁷⁹ BOA A MKT MHM No.450-53, 29 Şevval, 1289 (30 Dec. 1872).

⁸⁰ Jessup, *The Women of the Arabs*, s.35.

⁸¹ FO 78/2282, Lattaquie, Vitali to Eldridge, 26 May 1873.

yalvardı⁸². Aynı yılın ilerleyen günlerinde, Amerikalı misyonerlere karşı düşmanca bir eylem olarak, Amerikan misyoner okulunda çalışan üç din değiştirmiş Nusayri tutuklandı ve askere alındı. Üçü de Protestan misyoner okulunda öğrenciyken Protestanlığa geçmeye karar veren ve daha sonra misyoner okullarında öğretmen olarak istihdam edilen eski Nusayrilerdi. Üçü de Hıristiyan olarak kayıtlı olmalarına ve cizye vergisini⁸³ ödemelerine rağmen Osmanlılar tarafından tutuklandılar ve dönme (Defector) olarak kabul edildiler. Üçü de Nusayri değil Protestan Hıristiyan oldukları için Osmanlı yetkililerine kendilerini serbest bırakmaları için yalvardılar, ancak Osmanlılar onlara inanmayı reddederek bu üç kişinin askere alınmamak için her şeyi yapabileceklerini iddia ettiler. Hapisteyken çaresiz kalan eski Nusayriler Amerikalı misyonerlere başvurarak onlardan yardım istediler⁸⁴. Misyonerler de İngiliz ve Amerikan konsoloslarından yardım istediler⁸⁵. İngiliz konsolosu Eldridge, Suriye Valisi Halet Paşa ile görüştüğünde, Halet Paşa ona her Nusayri'yi din değiştirmekten muaf tuttıkları takdirde yakında tüm Nusayrilerin din değiştirdiklerini ilan edeceklerini söyledi. Halet Paşa'ya göre:

Nusayriler, putperest olmalarına rağmen, şimdiye kadar orduya uygun sayıda asker vermek zorunda kalmışlardır ve içlerinden Hıristiyanlığı kabul edenlerin askerlik hizmetinden muaf tutulacağı kabul edilirse, tüm kabile kısa sürede Hıristiyanlık inancını benimseyecektir⁸⁶.

Ancak konsolos, bu üç kişinin gerçekten Hıristiyan olduklarına ve askere alınmamak için böyle bir iddiada bulunmadıklarına ikna olduğunu söyledi⁸⁷. Sonunda, aylarca hapiste kaldıktan sonra, Amerikalı misyonerlerin ve İngiliz konsolosunun çabaları sayesinde din değiştiren üç Nusayri serbest bırakıldı.

Yıllar geçtikçe Osmanlı'nın Amerikan misyonerlik faaliyetlerine karşı aldığı önlemler yoğunlaştı. İstanbul'daki Osmanlı yetkilileri tüm Protestan okullarının kapatılması yönünde bir kararname yayınladı⁸⁸. Lazkiye'nin doğu ve güneydoğusundaki Nusayriye Dağı'nda 20 yılı aşkın bir süredir faaliyet gösteren

⁸² BOA A MKT MHM No.450-53, 29 Şevval, 1289 (30 Dec. 1872).

⁸³ FO 78/2282, Aleih, Eldridge to Elliot, No.57, 19 Sept. 1873.

⁸⁴ FO 78/2282, Damas, By Selim Mashaka, 26 Sept. 1873.

⁸⁵ FO 78/2282, Damascus, Green to Eldridge, 9 Nov. 1873.

⁸⁶ FO 78/2282, Damascus, Green to Eldridge, 12 Oct. 1873.

⁸⁷ FO 78/2282, Beyrout, Eldridge to British Ambassador at Constantinople, 27 Oct. 1873.

⁸⁸ Jessup, *Fifty Three Years in Syria*, s.436.

19. Yüzyılda Suriye'deki Nusayriler (Arap Alevileri) Arasında Amerikan Protestan Misyonerlik Faaliyetleri

Amerikan Reform Presbiteryen misyonuna ait 25 okul zorla kapatıldı ve Nusayrilerin çocuklarının bu okullara gitmesi yasaklandı⁸⁹. Jessup'a göre:

Türkler, pagan Nusayriye'ye tüm Hıristiyan ışığının kapılarını kapatmış ve onları Müslüman yapmaya karar vermiş olsalar da, İslam'dan nefret ediyor ve lanetliyorlardı ve çocuklarının Hıristiyan okullarında yeniden eğitilebileceği gün için dua ediyorlardı ... Lazkiye yakınlarındaki zulüm acımasız ve şiddetliydi. Türk askerleri Amerikan okul binasının kapılarını kırdı, öğretmenin karısına hakaret etti, kıyafetlerini ve mücevherlerini yırttı, tüm Hıristiyan gençleri tutukladı, bağladı ve esir aldı⁹⁰.

Misyonerler, Babıali'deki Protestan elçilerin ve Londra'daki Evanjelik İttifak'ın müdahalesini talep ettiler. Amerikan okullarına yönelik düşmanlık patlamasına rağmen bu okullar yeniden açıldı⁹¹.

1870'lerin sonuna kadar ve 1869'da halk eğitimi kanunu çıkarılmış olmasına rağmen, on yıl sonra Suriye'de sadece birkaç devlet okulu açıldı ve Nusayri bölgelerinde neredeyse hiç yoktu. Hükümet, yerel halkın okul talebini hâlâ karşılayamamıştı. Suriye'nin birbirini izleyen valileri, öncelikli hedefleri mevcut yabancı okulların, özellikle de misyonerlerin Nusayriler gibi dini azınlıklar arasında inşa ettiklerinin yerine geçecek olan devlet okullarının inşa edilmesini talep ederken, devam eden mali kriz Osmanlıların bunu yapmasını engelledi⁹².

Nusayriler ise Vali Halet Paşa'ya dilekçeler göndererek köylerinde devlet okulları açılmasını istediler. Bu okulları destekleyecek paranın, o bölgelerde yaşayanların Osmanlı'ya ödediği vergilerden ve zengin Nusayrilerin verdiği katkılardan gelmesi gerekiyordu. Osmanlılar ise okulların vergilerden değil, tamamen bağışlardan finanse edilmesini tercih ettiler ve karşılığında bu okullara katkıda bulunanların isimlerinin verilmesini önerdiler⁹³. Ancak görünen o ki hiçbir şey değişmedi ve bölgede ne devlet okulu ne de başka bir okul inşa edildi.

⁸⁹ A.g.e., s.373. 1870 yılında ABCFM, Presbiteryen Kilisesi Yabancı Misyonlar Kurulu (BFMPC) lehine emekliye ayrıldı ve Suriye'deki misyon, mülkleri, personeli ve her şeyiyle ilkinin kontrolünden diğerine geçti. Bkz. Tibawi, *American Interests in Syria*, s.191.

⁹⁰ Jessup, *Fifty-Three Years in Syria*, s.436.

⁹¹ A.g.e., s.436.

⁹² BOA S,D MIT No.2271/49, 16 Şaban 1295 (15 Aug. 1878).

⁹³ BOA A MKT MHM No.475/44, 24 Zilhicce 1290 (12 Feb. 1874), 27 Muharrem 1290 (15 March 1874).

Bir sonraki Suriye Valisi Ahmed Cevdet Paşa (Mart 1878-Ağustos 1878) da Nusayriye bölgesinde harekete geçmesi için Sultan'a ricada bulundu. Sultan'dan orada devlet okulları inşa etmesini istedi, ona göre bu okullar halkı Osmanlılara yaklaştıracak ve misyonerlerden uzaklaştıracaktı, ama bořuna⁹⁴. 1879'da Mithat Paşa (Kasım 1878-Ağustos 1880) Suriye Valiliğine atandığında, o da Sadrazam Said Paşa'ya Amerikan misyonerlerinin okulları aracılığıyla Nusayriler arasında artan nüfuzundan şikâyet etti⁹⁵. Suriye'nin Müslüman ileri gelenlerinin ve dini liderlerinin farklı misyoner okullarının Suriye'de yayılmasına düşmanca baktıklarını fark eden Mithat Paşa, onlara "kendi okullarını amayı tercih etmedikleri takdirde yabancıların bunu yapmasından şikayetçi olamayacaklarını" syledi⁹⁶. Böylece Mithat Paşa inisiyatif aldı; yerel eşrafı, Osmanlı çıkarlarına uygun olarak yerel öğrencilere hizmet vermesi gereken okulların inşası ve bakımı için para katkısında bulunmaya teşvik etti⁹⁷. Suriye valisi olarak görev yaptığı iki yıl boyunca 30'un üzerinde devlet okulu açıldı. Mithat Paşa, Suriye'nin önceki valileri gibi, Sultan'a bölgede artan Batı nüfuzundan ve Nusayri bölgesinde kurulan Amerikan okullarından şikâyet etti; ona göre bu okullar, tıpkı İngilizlerin Dürziler ve Fransızların Lübnanlılar arasında yaptığı gibi, Amerikan nüfuzunu kendi aralarında yaygınlaştırmanın bir yolu⁹⁸.

Mithat Paşa'nın görevinden alınmasının ardından yerine Hamdi Paşa (Ağustos 1880-Ağustos 1885) Suriye Valisi olarak atandı. Vali, Suriye'ye vardığında Lazkiye Mutasarrıfı'ndan, bölgesinde artan Amerikan nüfuzundan şikâyet eden bir mektup aldı. Mutasarrıfa göre, yabancı konsoloslar ve özellikle Amerikan konsolosu çalışmalarına müdahale etmiş ve Nusayrileri yerel hkmete karşı eylemlerinde cesaretlendirmişti. Mutasarrıf, konsolosların eylemlerinin ardında dini bir amaç olduğunu ve Amerikalıların Nusayri bölgelerinde devlet okulu olmamasından yararlanarak Nusayri çocukları için Amerikan okulları atıklarını ve böylece onları din değiştirmeye ikna ettiklerini iddia etti. Mutasarrıf, yeni Valiye Nusayri bölgelerinde devlet okulları inşa etmesini tavsiye ederek,

⁹⁴ BOA S,D MIT No.2271/49, 16 şaban 1295 (15 Aug. 1878).

⁹⁵ A.H. Midhat Bey, *The Life of Midhat Pasha* (New York: Arno Press, 1973), s.181.

⁹⁶ S. Shamir, 'The Modernization of Syria: Problems and Solutions in the Early Period of Abdulhamid'in William R. Polk and Richard L. Chambers (eds.), *Beginnings of Modernization in the Middle East* (Chicago: University of Chicago Press, 1968), s.376.

⁹⁷ Gross, *Ottoman Rule*, s.273.

⁹⁸ Midhat, *The Life of Midhat Pasha*, s.181.

19. Yüzyılda Suriye'deki Nusayriler (Arap Alevileri) Arasında Amerikan Protestan Misyonerlik Faaliyetleri

Nusayriler arasında eğitimin ihmal edilmesinin, gençleri kendi çıkarları ve amaçları doğrultusunda eğiten yabancı eğitim kurumlarını teşvik ettiğini belirtti⁹⁹.

Osmanlılar okullar inşa etse de Müslüman aileler çocuklarını misyoner okullarına göndermeyi tercih ediyordu. Bunun ilk nedeni, bu okulların Osmanlı yönetimine kayıt yaptırmayı gerektirmemesiydi. Bölge halkı, çocukları devlet okullarına kaydedildiğinde isimlerinin yoklamalara gireceğinden ve böylece gelecekte askerlik hizmeti için çağrılacaklarından korkuyordu. Misyoner okullarının tercih edilmesinin ikinci nedeni, devlet ilkokullarının geleneksel olarak dini alan içinde görülmesi ve dindar vakıflar tarafından kontrol edilmesine karşın, misyoner okullarında çok disiplinli eğitim verilmesiydi¹⁰⁰.

1880'ler ve 1890'larda yabancı ve misyoner okullarının sayısının artması, Osmanlı yöneticilerini devletlerinin geleceği için endişelendirdi¹⁰¹. Misyoner okullarını durdurmak için Osmanlılar, 1878 Berlin Antlaşması'nın 62. maddesini uygulamakla tehdit ettiler; bu madde Müslümanların din değiştirmelerini önlemek için uygun görecekları her türlü önlemi alma hakkını veriyordu ve Nusayriler, Müslüman sayıldıkları için bu madde onlar için de geçerliydi. Osmanlılar, Amerikan misyoner okullarının ana hedefinin öğrencileri ve ailelerini din değiştirmeye ikna etmek olduğu için 62. Maddeyi uygulama hakkına sahip olduklarını iddia etmişti. Misyonerler, kendi adlarına, Osmanlı topraklarında din değiştirmenin yasal dayanağının, tüm Osmanlı tebaasının istediği dini seçme özgürlüğünü garanti altına alan İmparatorluğun 1839 Gülhane ve 1856 tarihli Islahat Fermanlarından kaynaklandığını iddia ettiler¹⁰².

İç istikrarsızlık döneminden sonra tahta çıkan Sultan Abdülhamid (1876-1909), bu okulların artan etkisinin ve tehlikesinin farkındaydı ve şu uyarıda bulundu: "Özel okullar milletimiz için büyük bir tehlike oluşturmaktadır. Affedilmez bir dikkatsizlikle, her türlü milletten temsilcinin her yerde okul inşa etmesine izin

⁹⁹ BOA Y PRK UM, No.2-4, 8 Şevval 1297 (13 Sept. 1880).

¹⁰⁰ E.L. Rogan, *Frontiers of the State in the Late Ottoman Empire: Transjordan, 1850-1921* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), s.131.

¹⁰¹ B.C. Fortna, *Imperial Classrooms, Islam, the State, and Education in the Late Ottoman Empire* (Oxford: Oxford University Press, 2002), s.50.

¹⁰² Deringil, *The Well Protected Domains*, s.115.

verdik. Ne kadar tehlikeli oldukları sık sık gösterilmiştir.”¹⁰³. Sultan Abdülhamid böylece Nusayriler arasında Hıristiyan misyonerlerin etkilerini en aza indirmek için özel eğitim politikalarının benimsenmesi talimatını verdi. 1880’ler ve 1890’lar boyunca İstanbul, ruhsatsız yabancı okulların çoğalmasını önlemek için vilayetlere verdiği emirleri sürekli yeniledi. Suriye’deki yabancı kontrolünü azaltmak için önlemler alındı. 1882 yılının başlarında Suriye’deki yabancıların hareketlerini kontrol etmek amacıyla seyahat kısıtlamaları getirildi¹⁰⁴. Yabancı ve misyoner okullara karşı yapılan tüm eylemler, onların yerel halk, özellikle de Nusayriler arasındaki çalışmalarını sürdürmelerine engel olmadı. Yerel al-Muktataf dergisinde 1883 yılında yayınlanan bir makaleye göre, Lazkiye bölgesindeki 400 Nusayri köyünün 50.000 nüfusu vardı ve 18 Amerikan okuluna 400 Nusayri öğrenci devam ediyordu¹⁰⁵. Trablus’un “Akkar, el-Husn ve Safita” adlı Nusayri köylerinde devlet okulu yoktu ve bu bölgelerdeki tek okul Amerikan okullarıydı¹⁰⁶.

1884/45’te Suriye’deki yerel makamlar bazı özel okullara 129¹⁰⁷. Maddeyi uygulayacaklarına dair tebligatlar göndermiş ve gerekli izinlere sahip olmayan her okulun kapatılabileceğini bildirmişti. Trablus’un kuzeybatısında Müslümanların ve Nusayrilerin yaşadığı Husn bölgesindeki dört okul kapatıldı. Osmanlı tedbirleri, başta Trans-Ürdün, Havran ve Nusayri Dağı olmak üzere belirli bölgelerle sınırlıydı. Hristiyan ve nüfusu karma bölgelerdeki okullar kapatılmadı. Kapatılan misyoner köy okulu sayısı 33’tü¹⁰⁸. Misyonerler ise, yasanın özel okullarla ilgili bölümünün askıya alındığını ve okullar kapatılana kadar kendilerinin bu konudan habersiz olduğunu iddia etmişlerdi¹⁰⁹.

Babıalı tarafından Müslüman çocukların yabancı Hıristiyan okullarına gitmesini yasaklayan emirler çıkarıldı ve şehirlerde ve köylerde hem erkekler hem de

¹⁰³ Barton, *Education Missions*, s.162.

¹⁰⁴ Gross, *Ottoman Rule*, s.362.

¹⁰⁵ *Al-Muqtataf*, Vol.9 (April 1883), s.530.

¹⁰⁶ A.g.e., Vol.8 (March 1883), s.476.

¹⁰⁷ Bu madde özel okullarla ilgilidir. Buna göre, özel okullardaki tüm öğretmenlerin Osmanlı Eğitim Bakanlığı tarafından tanınan mesleki yeterliliklere sahip olması gerekiyordu. Öğretilen dersler listelenecek ve ders kitaplarının kopyalarıyla birlikte il eğitim kurulunun onayına sunulacaktı.

¹⁰⁸ Tibawi, *American Interests in Syria*, s.259–261.

¹⁰⁹ J. Salt, ‘A Precarious Symbiosis: Ottoman Christians and Foreign Missionaries in the Nineteenth Century’, *International Journal of Turkish Studies* (Winter 1985–86), s.55.

19. Yüzyılda Suriye'deki Nusayriler (Arap Alevileri) Arasında Amerikan Protestan Misyonerlik Faaliyetleri

kızlar için Müslüman okulları kurulması için çaba gösterildi¹¹⁰. Bunun yanı sıra, yabancı destekli okulların Suriye'deki çalışmalarına devam etmelerini engellemek amacıyla bir dizi önlem alınmıştı¹¹¹. Misyonerlik faaliyetlerinin devletin harekete geçmesi için bir teşvik olduğunu söylemek doğru olur. Sünni ulema, özellikle 1880'lerin ortalarına kadar sadece misyonerlerin okullarının açıldığı Nusayriler arasında Sünni İslam'ı öğretmek üzere gönderildi. Misyonerlik faaliyetlerinin büyümesini engellemek ve kültürel nüfuzun önüne geçmek için Cebel-i Nusayriye'de yoğun bir şekilde okullar ve camiler inşa edildi. İstanbul'dan kuruluş izni alamayan tüm yabancı okulların kapatılması için yeni emirler çıkarıldı. Yerel yetkililere misyoner okullarının yayılmasını engellemek için ellerinden geleni yapmaları talimatı verildi. Suriye'de seyahat eden yabancılara yönelik kısıtlamalar bir kez daha uygulamaya konuldu. Osmanlılar nihayet "derin cahil" ve "batıl inançlı" Nusayrilere "gerçek bilgi yolunu" göstermenin, başka bir deyişle onları "Sünnileştirmenin" zamanının geldiğine karar vermişti¹¹².

Yabancı misyonların çalışmalarını engelleyen bu eylemlere rağmen, Amerikan misyonu gibi önemli misyonlar ayakta kalmayı başardı¹¹³. Osmanlılar tarafından alınan önlemler yeterli değildi. 1888 yılında Beyrut¹¹⁴ Valisi Ali Paşa, Müslüman çocukların yabancı okullara gitmelerinin engellenmesi gerektiğini savunmuştu. Başkente gönderdiği bir mektupta Vali, Osmanlı devletinin Nusayriler arasındaki yabancı nüfuzuyla rekabette başarısız olduğunu itiraf etti. Vali şu uyarıda bulundu:

Beyrut'a bağlı bölgelere gelince, Lazkiye ve Trablus'un kuzeyindeki Nusayri bölgelerinde ve diğer sancaklarda çok sayıda yabancı okul bulunmaktadır. Söz konusu yerlerde rüşdiye ve ibtidai mektepleri dışında [Osmanlı Devleti'ne ait] okul bulunmadığından birçok öğrenci yabancı okullarda eğitim görmekte, bu

¹¹⁰ Tibawi, *A Modern History of Syria*, s. 181–182.

¹¹¹ Gross, *Ottoman Rule*, s.379.

¹¹² S.A. Somel, *The Modernization of Public Education in the Ottoman Empire 1838–1908* (Leiden: Brill, 2001), s.274.

¹¹³ Gross, *Ottoman Rule*, s.380.

¹¹⁴ 1888'de yeni Beyrut Vilayeti kuruldu ve Vali bu vilayetin dahilinde bulunan Nablus, Akka, Trablus ve Lazkiye üzerinde yetki sahibi oldu.

bölgelerdeki çocukların hepsi yabancı eğitimle yetişmekte ve dolayısıyla yabancı etkisi her geçen gün kolayca artmaktadır¹¹⁵.

Sonuç olarak, o yıl (1888) Amerikan misyoner okulları, yasadışı oldukları - izinleri olmadığı - gerekçesiyle okullarını kapatmaları için Osmanlı Devleti'inden bir dizi emir aldılar ve Osmanlı yetkilileri öğretmenlerin diplomalarını ve ders kitaplarının ve eğitim kurslarının listelerini görmeyi talep ettiler. Jessup'a göre diğer yabancı okullardan böyle bir talepte bulunulmamıştı. İmparatorluk yetkililerinin Protestan okullarına, hastanelerine ve kiliselerine yönelik baskıcı önlemleri o kadar belirgindi ki, 71 misyoner ve öğretmen kendilerine yardım etmeleri için büyükelçilere ricada bulundu¹¹⁶. Suriye'deki ve İstanbul'daki Amerikalı diplomatların çabaları sayesinde, Osmanlı İmparatorluğu'nda kurulmuş olan tüm Amerikan okullarının özel izinleri varmış gibi tanınması ve bunlara müdahale edilmemesi yönünde bir emir elde ettiler. Bizzat Ali Paşa'nın emriyle, Amerikan okulları sadece Hıristiyan çocukların devam etmesi şartıyla yeniden açıldı, ancak Amerikalı misyonerler bu şartı kabul etmeyi reddettiler. Sonunda okullar koşulsuz olarak yeniden açıldı¹¹⁷.

Bir kez daha, 1889'da Osmanlı yetkilileri Nusayrilere ciddi bir ilgi gösterdi ve onları Hıristiyanlıktan uzaklaştırmak için harekete geçildi. Onları Sünni İslam'a kazandırmaya çalışan Bab-ı Ali, Nusayri köylerinde bir dizi ibtidai okul kurulmasını emretti¹¹⁸. Emirler verilmesine rağmen, Nusayriiler arasında devlet okulları inşa etme görevi yerine getirilmedi. Lazkiye Mutasarrıfı Ziya Bey, Ekim 1890'da Babıali'ye gönderdiği bir mektupta, Nusayri bölgelerindeki misyoner okullarının kapatılmasını ve yerlerine Müslüman devlet okullarının açılmasını önerdi¹¹⁹. Trablus Mutasarrıfı Haki Paşa da Ziya Bey ile aynı kaygıları taşıyordu ve 1891 başlarında Bab-ı Ali'ye gönderdiği bir mektupta Nusayri bölgelerinde okul ve cami inşa etme işine başlanmasını istedi. Mutasarrıfa göre, buralardaki yoğun misyonerlik çalışmaları nedeniyle bu bölgelere özel ilgi göstermeleri gerekiyordu¹²⁰. Osmanlılar nihayet bu bölgelerde devlet okulları inşa etmeye başladı. 1891 yılında on devlet okulunun inşası tamamlandı ve bu okullardaki

¹¹⁵ Fortna, *Imperial Classrooms*, s.56.

¹¹⁶ Jessup, *Fifty-Three Years in Syria*, s.503.

¹¹⁷ A.g.e., s.533.

¹¹⁸ Somel, *The Modernization of Public Education*, s.222.

¹¹⁹ BOA Y PRK MF No.19-70, 1 Rebrî ula` hir 1308 (15 Oct. 1890).

¹²⁰ BOA Y PRK AZN No.4-57, 7 Şaban 1308 (18 March 1891).

19. Yüzyılda Suriye'deki Nusayriler (Arap Alevileri) Arasında Amerikan Protestan Misyonerlik Faaliyetleri

öğretmen ve yöneticiler, şeyhülislamlık makamı ve ulema tarafından atanan Müslüman din adamlarıydı. Trablusgarp bölgesindeki okulların müfettişi olan Ali Reşid Efendi'ye göre, "bu insanlar [Nusayriler] cehalet içinde bırakılırsa, misyonerlerin ekmeğine yağ sürülmüş olur". Bu nedenle, bu bölgeleri geri kazanmak için daha fazla kaynak harcamaları gerekiyordu¹²¹. Vilayet eğitim konseyi başkanı Kemal Halil de 1892'de İstanbul'a gönderdiği raporda, kendisinden öncekiler gibi Nusayri bölgelerindeki eğitim sisteminin misyonerlerin kontrolünde olmasından şikâyet ediyor ve Müslüman çocukları misyoner okullarından "korumak" için bu bölgelerde devlet okulları ve camiler inşa edilmesini tavsiye ediyordu. Ayrıca Nusayrilerin çocuklarını devlet okullarına göndermeye zorlanmasını ve göndermeyenlerin cezalandırılmasını önerdi¹²². 1890'lara gelindiğinde misyonerler Sultan tarafından "toplumsal düzenin en tehlikeli düşmanları" olarak görülmeye başlanmıştı¹²³. Nusayriye Dağı bölgesinde 70 okul ve caminin daha inşa edilmesi gerekiyordu. Ziya Bey, devlet okullarının inşasına paralel olarak, ruhsatsız Amerikan okullarının da kapatılmasını emretti¹²⁴. Yine de yabancı okulların ruhsatlandırılmasına yönelik çabalar, dış müdahaleler nedeniyle sekteye uğramaya devam etti. Ziya Bey'in valiliği sırasında yaklaşık 40 devlet okulu ve birkaç cami inşa edilmiştir. Hükümet bu faaliyetler aracılığıyla Nusayrileri Sünni İslam'a döndürmeyi başarmayı umuyordu¹²⁵. Ziya Bey'in ölümünden sonra bu okul ve camii inşaatı girişimleri terk edildi¹²⁶. 1870'lerden itibaren, Osmanlı'nın misyonerlik faaliyetlerine karşı eylemlerinin yanı sıra, Amerikalı misyonerler de mali zorluklar yaşadılar ve 1890'larda fon sıkıntısı çektiler. Suriye misyonu mali krizden daha az etkilenmiş olsa da, Amerikan misyonununun eğitim sistemine verilen zarar büyük olmuştu. Amerikalı misyonerler birkaç köy okulunu kapatmak, toplam okul sayısının yarısını dağıtmak, bazı yerli öğretmenleri işten çıkarmak ve maaşları kısmak zorunda kaldılar¹²⁷. On dokuzuncu yüzyılın sonunda Amerikalı misyonerler, İngiliz Suriye misyonu, diğer müttefik Roma

¹²¹ Deringil, *The Well Protected Domains*, s.83.

¹²² BOA Y PRK MF No.2-57, 5 Cemaziyelevvel 1310 (5 Dec. 1892).

¹²³ Deringil, *The Well Protected Domains*, s. 114.

¹²⁴ BOA Y PRK MF No.2-57, 5 Cemaziyelevvel 1310 (5 Dec. 1892).

¹²⁵ Somel, *The Modernization of Public Education*, s.222.

¹²⁶ Y. Sari, *Safahat min Tarikh al-Ladhiqiyya* (Damascus: Manshorat Wizarat al-thaqafa, 1992), s.102.

¹²⁷ Tibawi, *American Interests in Syria*, s.283.

Katolik ajansları, farklı milletlerden çeşitli Protestan misyonları ve yerli girişimlerin yanı sıra Rus eğitim misyonları gibi enerjik misyoner rakiplerinden de muzdaripti ve bunların hepsi Amerikan eylem alanını sınırlamaya katkıda bulundu¹²⁸. En büyük zararı eğitim sistemi gördü ve Suriye'deki Amerikan misyonerlik faaliyetlerini sürdürebilmek için Nusayri bölgelerinde açılan okullar da dahil olmak üzere köy okullarının çoğu kapatıldı ve böylece Nusayriler arasındaki Amerikan misyonerlik faaliyetleri sona erdi. On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru bölgede sadece birkaç misyoner okulu faaliyet göstermeye devam etti ve ayakta kalmayı başaran bu birkaç okul da misyoner okullarından ziyade özel yabancı okullardı.

Sonuç

Misyonerlerin başarısızlığı iki nedene bağlanabilir. Birincisi, Nusayrilerin Sünni Osmanlılar tarafından aşırı uçlar olarak görölmelerine ve bu nedenle kötü muamele görmelerine ve devletin ihmalinden muzdarip olmalarına rağmen, bu durum onların Protestanların açık kollarına koşmalarına neden olmamıştı. Protestanlığı kabul etmek onlara askerlikten muafiyet ve yabancı koruması gibi çeşitli avantajlar sağlasa da, Nusayriler din değiştirmeye isteksizdi çünkü çoğu kendi dinleri hakkında pek bir şey bilmeseydi de inançlarına sadıktılar. Bu yıllar boyunca sadece çok az sayıda Nusayri İslam'a ya da Hıristiyanlığa geçti ve etnik-dinsel tikelliğini korumayı başardı.

İkinci neden ise, Osmanlı'nın onlara karşı olan tutumundaki değişimdi ve bu da esas olarak İmparatorluktaki misyonerlik faaliyetlerinden kaynaklanıyordu. Nusayriler arasında misyonerlik faaliyetlerini engellemek için fazla bir şey yapamayan Osmanlıların endişelerine rağmen, sonunda Protestanlıktan daha fazla Nusayri, İslam'a geçti. Bununla birlikte, Nusayrilerin İslam'a geçmeleri, zulümden kaçınmak için gerçek dini inançlarını korurken kendilerini Sünni olarak sunmak için takiiye kullanmaları olarak da görülebilir. Nusayriler okuma yazma bilmemelerine ve dağlarında izole bir şekilde yaşamalarına rağmen, belli ki siyasi bir bilince de sahiptiler. Sünni Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olduklarını ve Hıristiyan olmanın kendilerine çeşitli avantajlar sağlasa da, misyonerlerin bölgeden ayrılıp onları kendi kaderleriyle baş başa bırakacakları

¹²⁸ A.g.e., s.289.

19. Yüzyılda Suriye'deki Nusayriler (Arap Alevileri) Arasında Amerikan Protestan Misyonerlik Faaliyetleri

bir zamanın gelebileceğini biliyorlardı. Dolayısıyla Nusayri olarak kalmaları ve en azından resmi olarak Müslüman toplumun bir parçası olarak görülmeleri ya da Sünni İslam'a geçip takiyye yapmaları onlar için daha iyiydi. Dahası, 1920'lerde Nusayriler kendilerini Müslüman cemaatin bir üyesi ve İslam'ın Şii kolunun bir parçası olarak ilan etmeye bile başladılar.

Misyonerler eğitim alanında da başarısız oldular. Misyonerlerin Nusayriye Dağı'na yaptıkları yatırım karşılığını vermedi. Burada açılan ve onlarca yıl faaliyet gösteren çok sayıda okula rağmen, yirminci yüzyılın başında Nusayri entelektüellerin sayısı hala çok azdı ve Nusayriler Suriye'nin tüm yerel nüfusu içinde en cahil kesim olarak kaldı. Bu cehalet durumu 1950'lerden Alevi Hafız Esad'ın Suriye Devlet Başkanı olduğu ve Alevilerin durumunu değiştirdiği 1970'lere kadar devam etmiştir¹²⁹.

Kaynakça:

Arşiv belgeleri

BOA A MKT MHM No.450-53, 29 Şevval, 1289 (30 Dec. 1872).

BOA A MKT MHM No.475/44, 24 Zilhicce 1290 (12 Feb. 1874), 27 Muharrem 1290 (15 March 1874).

BOA S,D MIT No.2271/49, 16 Şaban 1295 (15 Aug. 1878).

BOA S,D MIT No.2271/49, 16 Şaban 1295 (15 Aug. 1878).

BOA Y PRK AZN No.4-57, 7 Şaban 1308 (18 March 1891).

BOA Y PRK MF No.19-70, 1 Rebiülahir 1308 (15 Oct. 1890).

BOA Y PRK MF No.2-57, 5 Cemaziyelevvel 1310 (5 Dec. 1892).

BOA Y PRK UM, No.2-4, 8 Şevval 1297 (13 Sept. 1880).

FO 78/1117, Antioch, Lyde to Moore, 5 April 1855; FO 78/1117, Mountains of Ladikieh, Lyde to Moore, 1 Sept. 1855.

FO 78/2282, Aleih, Eldridge to Elliot, No.57, 19 Sept. 1873.

FO 78/2282, Beyrout, Eldridge to British Ambassador at Constantinople, 27 Oct. 1873.

FO 78/2282, Damas, By Selim Mashaka, 26 Sept. 1873.

¹²⁹ Bknz: M.A. Faksh, "The Alawi Community of Syria: A New Dominant Political Force", *Middle Eastern Studies*, Vol.20, No.1 (1984), s.133-53.

FO 78/2282, Damascus, Green to Eldridge, 12 Oct. 1873.
FO 78/2282, Damascus, Green to Eldridge, 9 Nov. 1873.
FO 78/2282, Lattaquie, Vitali to Eldridge, 26 May 1873.

Telif Eserler

- Taylor, 'The American Protestant Mission and the Awakening of Modern Syria, 1820–1870' (PhD thesis, Georgetown University, 1957).
- A.H. Mithat Bey, *The Life of Mithat Pasha* (New York: Arno Press, 1973).
- A.L. Tibawi, *A Modern History of Syria Including Lebanon and Palestine* (New York: Macmillan, 1969).
- A.L. Tibawi, *American Interests in Syria 1800–1901* (Oxford: Clarendon Press, 1966).
- A.M. al-Hariri, *al-'Alawiyun al-nusayriyun: bahth fi al-'aqida wa-l-tarikh* (Beirut: Dar li-ajl al-ma'rifa, 1987).
- B.C. Fortna, *Imperial Classrooms, Islam, the State, and Education in the Late Ottoman Empire* (Oxford: Oxford University Press, 2002).
- E. Barker, *Syria and Egypt under the Last Five Sultans of Turkey* (New York: Arno Press, 1973 [1876]), Vol.2.
- E.L. Rogan, *Frontiers of the State in the Late Ottoman Empire: Transjordan, 1850–1921* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999).
- F. Dupont, "Me'moire sur les moeurs et les ceremonies religieuses des Nesserie's, connus en Europe sous le nom d'Ansari", *Journal Asiatique*, 1re serie, 5 (1824).
- F. Walpole, *The Ansayrii and the Assassins: With Travels in the Future East in 1850 to 1851 including a Visit to Nineveh* (London: Richard Bentley, 1851), Vol.3.
- F. Zachs, "From the Mission to the Missionary: The Bliss Family and the Syrian Protestant College (1866–1920)", *Die Welt des Islams*, Vol.45, No.2 (2005).
- G.M. Wortabet, *Syria, and the Syrians: Turkey in the Dependencies* (London: James Madden, 1856), Vol.1.
- H. 'Uthman, *al-'Alawiyun bayna al-ustura wa-l-haqiqa* (Beirut: Muassasat al-Alami, 1994).
- H. Jessup, *Fifty Three Years in Syria* (New York: Fleming H. Revell Company, 1910).
- H. Lammens, "Les Nosaris furent-ils chretiens? A propos d'un livre recent", *Revue de l'Orient Chre'tien*, Vol.6 (1901).
- H.H. Jessup, *The Women of the Arabs* (New York: Dodd and Mead, 1873).

19. Yüzyılda Suriye'deki Nusayriler (Arap Alevileri) Arasında Amerikan Protestan Misyonerlik Faaliyetleri

- Ortaylı, "Some Observations on American Schools in the Ottoman Empire", *Turkish Public Administration Annual* (1981).
- J. Bowring, *Report on the Commercial Statistics of Syria* (London: William Clowes and Sons, 1840).
- J. L. Barton, *Education Missions* (New York: Student Volunteer Movement for Foreign Missions, 1913).
- J. Salt, "A Precarious Symbiosis: Ottoman Christians and Foreign Missionaries in the Nineteenth Century", *International Journal of Turkish Studies* (Winter 1985–86).
- Joseph L. Grabill, *Protestant Diplomacy and the Near East: Missionary Influence on American Policy, 1810–1927* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1971).
- K. Salibi and Y. Khoury, *The Missionary Herald: Reports from Ottoman Syria 1819–1870* (Amman: Royal Institute for Inter-Faith Studies, 1995), Vol.2.
- K.M. Firro, "The 'Alawis in Modern Syria: From Nusayriya to Islam via 'Alawiya", *Der Islam*, Vol. 82 (2005).
- M. Bar-Asher and A. Kofsky, *The Nusayri-'Alawi Religion* (Leiden: E.J. Brill, 2002).
- M.A. Faksh, "The Alawi Community of Syria: A New Dominant Political Force", *Middle Eastern Studies*, Vol.20, No.1 (1984), pp.133–53.
- M.L. Gross, *Ottoman Rule in the Province of Damascus 1860–1909* (Washington, 1979).
- R. Dussaud, *Histoire et Religion des Nosairî's* (Paris: Librairie Emile Bouillon, 1900).
- R. Anderson, *Memorial Volume of the First Fifty Years of the American Board of Commissioners for Foreign Missions* (Boston: The Board, 1863).
- R.H. Davison, *Reform in the Ottoman Empire 1856–1876* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1963).
- R.H. Lindsay, *Nineteenth Century American Schools in the Levant: A Study of Purposes* (Ann Arbor, MI: University of Michigan, School of Education, 1965).
- S. al-Farisi, *Concise Encyclopedia of Islam* (Leiden: Brill Academic Publishers, 2001).
- S. Deringil, *The Well Protected Domains: Ideology and the Legitimation of Power in the Ottoman Empire 1876–1909*, (London: I.B. Tauris, 1998).
- S. Lyde, *The Ansyreeh and Ismaeleeh: A Visit to the Secret Sects of Northern Syria* (London: Hurst and Blackett Publishers, 1853).

- S. Shamir, "The Modernization of Syria: Problems and Solutions in the Early Period of Abdulhamid", in William R. Polk and Richard L. Chambers (eds.), *Beginnings of Modernization in the Middle East* (Chicago: University of Chicago Press, 1968).
- S.A. al- Adhani, *al-Bakura al-sulaymaniya fi kashf al-diyana al-nusayriya* (Cairo: Dar al-Sahwa, 1990)
- S.A. Somel, *The Modernization of Public Education in the Ottoman Empire 1838–1908* (Leiden: Brill, 2001).
- T. Waldmeire, *The Autobiography of Theophilus, Missionary: Being an Account of the Years' Life in Abyssinia, and Sixteen Years in Syria* (London: S.W. Partridge & Co., 1886).
- W. Polk, *The Opening of South Lebanon, 1788–1840* (Cambridge, A: Harvard University Press, 1963).
- W.G. Antakly, *American Protestant Educational Missions: Their Influence on Syria and Arab Nationalism, 1820–1923* (Washington, DC: The American University, 1975).
- Y. al-Hakim, *Suriya w-al-'ahd al-'uthmany* (Beirut: al-Matba'ah al-Katholikiya, 1966).
- Y. Sari, *Safahat min Tarikh al-Ladhiqiyya* (Damascus: Manshorat Wizarat al-thaqafa, 1992).
- Zeine N. Zeine, *The Emergence of Arab Nationalism* (New York: Caravan Books, 1973).

Yvette Talhamy
Çev: Celal ÖNEY

19. Yüzyılda Suriye'deki Nusayriler (Arap Alevileri) Arasında Amerikan Protestan Misyonerlik
Faaliyetleri